

Stamming og selvfølelse

En kvalitativ undersøkelse om hvilke utfordringer en logoped møter på i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer

Carina Renate Høgli Olufsen

Masteroppgave i spesialpedagogikk ved det utdanningsvitenskapelige
fakultet, Institutt for spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

1. juni 2010

Sammendrag

Tittel: Stammering og selvfølelse. En kvalitativ undersøkelse om hvilke utfordringer en logoped møter på i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer.

Bakgrunn og formål: Stammering har blitt karakterisert som et mysterium og en gåte på grunn av dets multidimensjonale vansker (Manning, 2001). Likeså at stammering er en sammensatt vanske, er også gruppen som stammer ulike både språklig og emosjonelt sett. Mange som stammer har lært seg å leve med taleflytvansken og mener at stammeringen er et positivt tilskudd for deres personlighet, mens andre opplever at både talebruddene og de emosjonelle reaksjonene kan føre til begrensninger i hvordan de ønsker å leve (Guitar, 2006). Denne oppgaven fokuserer på den sistnevnte gruppen, da stammeringen deres ofte har etablert seg med talebrudd og emosjonelle reaksjoner, og kan ha gitt seg utslag i lav selvfølelse. Siden det er så få voksne som stammer er det viktig å vite hvordan stammering kan påvirke selvfølelsen, slik at en kan tilby et best mulig behandlingstilbud. Formålet med oppgaven er å undersøke hvordan jeg som fremtidig logoped kan arbeide for å styrke selvfølelsen hos den voksne som stammer.

Problemstilling: Problemstillingen fokuserer på selvfølelse som en konsekvens av emosjonelle reaksjoner på egen stammering, og hvilke utfordringer det er i arbeidet med lav selvfølelse hos voksne som stammer. Den lyder som følger ”Hvilke utfordringer møter en logoped i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer?”

Metode: For å undersøke problemstillingen ble det valgt å bruke kvalitativ metode med intervju som fremgangsmåte. Intervjuguiden ble utarbeidet etter sentrale temaer i problemstillingen, og tilspisset etter prøveintervju på en medstudent. Utvalgsriterier for informanter var at de hadde arbeidet som logoped i over to år, at de hadde arbeidet med voksne og at de var lokalisert i Østlandsområdet. Utvalget ble bestående av fire logopeder.

Dataanalyse: For å analysere dataene ble det valgt å bruke deskriptiv analyse med elementer hentet fra Grounded Theory. Analyseringen tok utgangspunkt i koding og kategorisering for å redusere datamaterialet til det mer forståelige og oversiktlige. Som en del av kodingsprosessen ble åpen, aksial, selektiv koding brukt, en trinnvis analysering der en først skal identifisere begreper som kan inngå i kategorier, for så å beskrive konteksten i en

handling, forholdet som utløser handlingen, konkrete reaksjoner i situasjonen og konsekvenser av dette. Og til slutt å finne den overordnede forståelsen av hendelsesforløpet. For å organisere kodingen og bearbeide datamaterialet ble Nvivo 8 benyttet, et dataprogram som gjør det analytiske arbeidet enklere.

Resultat og drøfting: Utgangspunktet for presentasjon av drøfting og funn var et innholdsrikt datamateriale, som ga fire hovedfunn. Et av dem var at lav selvfølelse ikke er utbredt blant voksne som stammer. Informantene gir uttrykk for at det er et fåtall av dem de har møtt som opplever stammingen som hinder for ønsket deltakelse i samfunnet, og påpeker at det finnes variasjoner innen selvfølelsen hos de som stammer, slik det finnes variasjoner blant den øvrige befolkningen. Men for dem som opplever begrensninger i hverdagen grunnet stammingen, er ofte kjerne- og sekundærstammingen veletablert. Talen er ofte ustabil og kan ende i brudd, noe som kan være angstfremkallende. Det andre hovedfunnet var at spesielt talerrelaterte situasjoner kan påvirke selvfølelsen i negativ retning. Den som stammer får ikke uttrykt seg slik de ønsker, som går på bekostning av deltakelse i kommunikasjon. Situasjoner som finner sted i hverdagslige samtaler, opprettholdelse av vennskap, muntlige krav i arbeidssammenheng og generelle dialoger som foregår er spesielt utfordrende for selvfølelsen. Et tredje funn er at informantene gir uttrykk for at motivasjon må være den grunnleggende faktoren for at behandlingen skal ha positiv effekt. Gode perioder med økt taleflyt skaper motivasjon og engasjement, og den voksne er enklere å arbeide med da de er preget av positiv utvikling. Personen får bekreftelse på det positive, som er et tilskudd for god selvfølelse. Informantene gir uttrykk for at gode perioder fort kan snu, og gjøre at den som stammer plutselig opplever tap av kontroll, som kan føre til følelse av rådløshet. Stammingens kontinuerlige endring kan lede til brist i motivasjon da ustabiliteten skaper tanker som bærer preg av usikkerhet. Når plutselige talebrudd oppstår gang på gang, mener en av informantene at effekten av de gode periodene vil avta. Det siste hovedfunnet er at det er fortsatt lang vei igjen før stamming blir en akseptert og anerkjent vanske. Ved å informere om stammingen for å øke kunnskapen i befolkningen kan det tenkes at den som stammer opplever å møte et mer positivt syn på egen vanske. Dette kan føre til at personen føler seg akseptert og på sikt kan tenkes å styrke selvfølelsen. Det kommer frem at logopeder har et viktig arbeid med å øke kunnskapen i samfunnet, slik at stereotypier endres til det positive og samfunnet endrer synet på stamming som kommunikasjonsvanske.

Forord

Å skrive en masteroppgave er en læringsprosess som har gitt meg mye kunnskap, både teoretisk og om meg selv. Jeg har blitt tryggere på feltet stamming og føler meg bedre rustet for å ta fatt på det viktige arbeidet som venter.

Det er med blandede følelser jeg skriver de siste ordene i oppgaven. Det kjennes nesten litt trist å være ferdig med dette som har hatt så stort fokus over så lang tid i livet mitt, samtidig som jeg kjenner meg stolt, og ikke minst klar for å gå ut og arbeide som logoped.

Denne prosessen har involvert mange personer, og uten alle dere hadde ikke oppgaven latt seg gjennomføre. Først og fremst vil jeg takke informantene for å ha gitt av sin tid og delt sine erfaringer og sin kunnskap. Jeg vet at en logopeds hverdag er hektisk med mange viktige gjøremål, og jeg håper deres tanker, opplevelser og erfaringer vil kunne komme andre til gode.

Takk til min veileder Kristine, som har vært en stor støtte. Du har hjulpet meg å se oppgaven i nytt lys, gitt meg motivasjon og kritiske tilbakemeldinger, og utfordret meg til å gjøre det bedre.

Jeg retter også en takk til mine nærmeste for å ha bidratt til yrende motivasjon bare med et smil, klem og oppmuntrende telefonsamtaler eller tekstmeldinger. En spesiell takk til Anneli, Jeanette, Tom og John som har hjulpet meg med korrekturlesing, og Daniel som har bistått med teknisk assistanse! Og sist men ikke minst, takk til alle på pauserommet for å dele glede, frustrasjon og latter i denne prosessen!

Oslo, mai 2010

Carina R. H. Olufsen

Innhold

SAMMENDRAG	2
FORORD	4
INNHold	5
1. INNLEDNING	8
1.1 TEMA, BAKGRUNN OG FORMÅL	8
1.2 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL	9
1.3 AVGRENSING OG OPPBYGGING AV OPPGAVEN	10
2. TEORI	11
2.1 STAMMING	11
2.1.1 Definisjon av stamming	12
2.1.2 Voksne som stammer	15
2.1.3 Stereotyper	18
2.1.4 Emosjonelle reaksjoner knyttet til stamming	19
2.2 SELVFØLELSE	21
2.2.1 Utvikling av selvfølelse hos en som stammer	22
2.2.2 Stamming og selvfølelse	23
2.3 LOGOPEDENS ROLLE I BEHANDLING	25
2.3.1 Behandlingstilbud	27
2.3.2 Yrkesetikk	29
3. METODE	31
3.1 VALG AV FORSKNINGSMETODE	31
3.2 DET KVALITATIVE FORSKNINGSSINTERVJUET	32

3.2.1	<i>Utvalgskriterer</i>	33
3.2.2	<i>Intervjuguide</i>	35
3.2.3	<i>Gjennomføring av intervjuene</i>	36
3.3	BEARBEIDING OG ANALYSE AV DATAMATERIALE	37
3.3.1	<i>Transkribering</i>	38
3.3.2	<i>Deskriptiv analyse</i>	38
3.4	KVALITETSSIKRING.....	40
3.4.1	<i>Reliabilitet</i>	40
3.4.2	<i>Validitet</i>	41
3.4.3	<i>Generaliserbarhet</i>	44
3.4.4	<i>Etiske overveielser</i>	44
4.	PRESENTASJON OG DRØFTING AV FUNN	46
4.1	SELVFØLELSE	46
4.1.1	<i>Hva er selvfølelse</i>	47
4.1.2	<i>Stamming og selvfølelse</i>	49
4.1.3	<i>Den voksnes fokus i behandling</i>	52
4.1.4	<i>Psykisk aspekt i behandling</i>	54
4.2	LAV SELVFØLELSE	57
4.2.1	<i>Situasjoner som kan utfordre selvfølelsen</i>	58
4.2.2	<i>Holdninger i samfunnet</i>	61
4.2.3	<i>Tidligere behandling</i>	64
4.2.4	<i>Selvfølelsens påvirkning av behandling</i>	65
4.3	ARBEID MED SELVFØLELSEN	68
4.3.1	<i>Den voksnes ansvar</i>	68

4.3.2	<i>Rådgivning</i>	69
4.3.3	<i>Styrket selvfølelse</i>	72
4.3.4	<i>Gruppebehandling</i>	74
4.3.5	<i>Behov for psykolog som en del av behandlingen?</i>	76
4.3.6	<i>Mangler i behandling</i>	78
5.	AVSLUTNING	80
	KILDELISTE	83
	VEDLEGG	88

1. Innledning

1.1 Tema, bakgrunn og formål

Stamming er et sammensatt taleflytproblem som kan gjøre seg utslag på et språklig, kommunikativ, psykologisk og/eller emosjonelt plan (Guitar, 2006), og den blir sett på som en multidimensjonal vanske (Manning, 2001). Stamming utvikles over tid og dens karakteristikk og tilhørende vansker er tydeligst manifestet i voksen alder. Denne gruppen har ofte et etablert stammemønsteret og erfaringer med emosjonelle reaksjoner som over tid kan ha fått utvikle seg til å bli en tydelig del av deres følelsesregister. Mange har lært å leve med stammingen og kan identifisere seg med det, og har en generelle god selvfølelse. Mens andre kan oppleve at stammingen er et problem som begrenser ønsket levesett og skaper utfordringer som kan være vanskelig å håndtere. Taleflytvansken vil da gå ut over livskvaliteten til den som stammer (Guitar, 2006), og selvfølelsen vil i takt med antall negative opplevelser påvirke personens måte å forholde seg til seg selv og andre. Det er en felles oppfatning blant logopedier og forskere at stamming kan forårsake lav selvfølelse (Yovetich, Leschied & Flicht, 2000).

En undersøkelse gjort av Craig, Blumgart og Tran (2009) viser at stamming har en negativ påvirkning på livskvaliteten i forhold til vitaliteten, sosial fungering, emosjonell funksjonering og helsen mentalt sett. Undersøkelsen viser også at svakhet i emosjonell fungering kan være tilfelle hos de som stammer mye. Dette understreker viktigheten av å sette fokus på sekundærstamming i behandlingen. "A person's feelings can be as much part of the disorder of stuttering as his speech behaviors. Feelings may precipitate stutterers, just as stutterers may create feelings." (Guitar 2006, s 16). Guitar påpeker at det er av stor betydning å kjenne til stamming som taleatferd og emosjonelle reaksjoner som følge av stamming, da de emosjonelle reaksjonene er en viktig del i helhetsbildet av stamming som en sammensatt vanske.

Bakgrunn for valg av tema er en tidligere skrevet semesteroppgave om samme emne som vakte interesse for å undersøke grundigere forholdet mellom stamming og selvfølelse. For å få et bredere perspektiv på feltet ble det valgt å se på stamming og selvfølelse fra logopedens

ståsted. I tillegg anses voksne som stammer som en særdeles viktig gruppe å arbeide med, da stammingen deres ofte har etablert seg med talebrudd og emosjonelle reaksjoner. Siden det er så få voksne som stammer er det viktig å vite hvordan stamming kan påvirke selvfølelsen, slik at en kan tilby et best mulig behandlingstilbud.

Formålet med oppgaven er å undersøke hvordan jeg som fremtidig logoped kan arbeide for å styrke selvfølelsen hos den voksne som stammer. Det kan tenkes at med slik kunnskapen kan en erverve større forståelse av viktigheten av å behandle selvfølelsen som en del av den voksnes stammeaspekt, og tilegne større kunnskap hvordan en kan tilnærme seg arbeidet med å styrke selvfølelsen.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Forforståelsen baserer seg på funn fra semesteroppgaven som tilsa at mange som stammer har lav selvfølelse. Problemstillingen og forskningsspørsmålene bærer preg av dette synet.

Problemstillingen fokuserer på selvfølelse som en konsekvens av emosjonelle reaksjoner på egen stamming, og hvilke utfordringer det er i arbeidet med lav selvfølelse hos voksne som stammer. Den lyder som følger ”Hvilke utfordringer møter en logoped i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer?” For å utdype problemstillingen ytterligere er det utarbeidet tre forskningsspørsmål.

- I hvilken grad er det vanlig at logopeder som arbeider med voksne som stammer fokuserer på å styrke selvfølelse som en del av stammebehandlingen?

- Hva mener logopeden kan være årsaken til at mange voksne som stammer har lav selvfølelse?

- Hvordan arbeider logopeden for å styrke selvfølelse hos voksne som stammer?

Operasjonalisering av begrepet selvfølelse blir fokusert på i kapitlet om selvfølelse (2.2.).

Med en voksen menes en person som er 18 år eller eldre. I oppgaven brukes begrepene ”den som stammer” og ”den voksne” for å variere språket.

1.3 Avgrensning og oppbygging av oppgaven

Oppgaven avgrenses, som i følge problemstillingen, til å fokusere på lav selvfølelse hos voksne som stammer. Denne gruppen kan være mer utfordrende å arbeide med da den lave selvfølelsen kan være et hinder og utfordring for ønsket resultat og mål i behandlingen. Det vil ikke bli lagt stor vekt på de med god selvfølelse, annet enn å belyse de vanskene de med lav selvfølelse har.

Oppgaven består av fem kapitler som hver tar for seg måter å fremstille studien. Kapittel en er en kort innledning der problemstillingen og forskningsspørsmålene blir presentert.

Kapittel to er et teoretisk grunnlag for å undersøke problemstillingen. Først presenteres stamming som kommunikasjonsvanske, der voksne som stammer vektlegges. Videre blir selvfølelse presentert, tilknyttet stamming og emosjonelle reaksjoner. Til sist i kapitlet rettes fokuset mot logopedenes rolle i behandlingen, og hvilke yrkesetiske utfordringer en logoped møter.

I kapittel tre blir metoden, med valg av fremgangsmåte, intervjuguide og bearbeiding og analyse av datamaterialet presentert. Reliabilitet, validitet og generalisering blir drøftet opp mot egen oppgave. Til sist blir etiske overveielser lagt frem.

Kapittel fire består av resultat og drøfting knyttet opp mot teori. Funnene blir systematisk presentert etter prosjektets tre forskningsspørsmål.

Oppgaven avsluttes med oppsummering og refleksjoner i kapittel 5.

2. Teori

I dette kapitlet presenteres teori som er relevant for problemstillingen. Først beskrives stamming som taleflytvanske, både hva det er, hvordan det kan defineres, hvordan voksne opplever det å stamme og emosjonelle reaksjoner knyttet til dette. Videre blir det satt fokus på selvfølelse og hvordan stamming kan knyttes til dette begrepet. Til sist i kapitlet blir logopedens rolle i behandling presentert, som inkluderer den viktige balanseringen mellom å være logoped og ivareta de yrkesetiske retningslinjene.

2.1 Stamming

Stamming er en multidimensjonal vanske (Manning, 2001), som kan gi seg utslag i språklige, kommunikative, psykologiske og/eller emosjonelle utfordringer. (Guitar, 2006). Taleflytvanskens hørbare aspekt kan beskrives som en kamp for kommunikasjon med repetisjoner, forlengelser, blokkeringer og unormal bruk av pauser. Dette karakteriseres som kjernestamming. Den som stammer reagerer ofte negativt på talebruddene og vil endre talen ved enten å unngå eller presse seg igjennom et ord. Det starter som tilfeldige oppgjør, men blir raskt et lært talemønster. Denne reaksjonen kalles sekundærstamming (Guitar, 2006). Kjernestammingen opptrer som overflateproblematikken, mens sekundærstammingen ligger under og skaper reaksjoner hos den som stammer. Dette kan sammenlignes med et isfjell, der noe er synlig, mens store deler er skjult under overflaten (Sheehan 1970, referert i Manning, 2001). Modellen er ikke representativ for alle som stammer da taleflytvansken opptrer forskjellig fra person til person. I tillegg er stamming en dynamisk vanske som endrer karakter ettersom den som stammer har gode eller dårlige perioder med talefly (Smith, 1999), slik at analogien kun kan gi en indikasjon på hvordan stamming kan fremstå.

Guitar (2006) har gradert utviklingsforløpet av stamming i fire faser. Etter hvert som stammingen når et høyere nivå, vil vanskene knyttet til kjernestammingen og sekundærstammingen øke. Han påpeker at ikke alle som stammer vil oppleve eskalering i taleflytvansken da noen kan bli værende i én fase. Hos noen kan kjerne- og sekundærstammingen overlappes ved at egenskapene vokser og tiltar og gjør det vanskelig å plassere stammingen i én kategori, og andre har sekundærstamming med en gang de

begynner å stamme. På den andre siden er det noen som ikke utvikler sekundærstamming i det hele tatt, men kun har kjernestamming (Guitar, 2006). Stammering er altså en heterogenvanske med store forskjeller i hvordan taleflytvansken utarter seg, hvordan den som stammer reagerer på talebruddene og hvordan personen er mottakelig for behandling (Manning, 2001). Mange som stammer har lært seg å leve med taleflytvansken og mener at stammingen er et positivt tilskudd for deres personlighet, mens andre opplever at både talebruddene og de emosjonelle reaksjonene kan føre til begrensninger i hvordan de ønsker å leve. Noen bruker mye av sin energi på å maskere stammingen, slik at de fremstår som en med normal taleflyt. De unngår forventede stammeord og -situasjoner for å kontrollere stammingen, og opplever store begrensninger i kommunikasjon. Ved tap av kontroll vil de som maskerer stammingen sin oppleve det som å "tape ansiktet" (Guitar, 2006).

Ettersom stammingen utvikles, vil personens responser til stammingen være omfattende og ofte ha negative innvirkninger på tolkningen av seg selv (Manning, 2001). På sikt kan stammering resultere i problemer knyttet til sosial- og psykologisk utvikling (Craig, 2003). På bakgrunn av dette kan en si at stammering er en sammensatt vanske (Guitar, 2006).

Stammeringens multidimensjonale vansker har gjort det problematisk å forklare taleflytvanskens opprinnelse (Manning, 2001), og årsaken til hvorfor stammering oppstår er fortsatt ukjent. På den andre siden er arv og miljø to faktorer som kan tyde på å ha innvirkninger på taleflytvanskens begynnelse. (Guitar, 2006). For å forstå stammering er det essensielt å flytte fokuset fra årsaken til stammeringens opprinnelse, til utvikling av kognisjon og handling. Det begrunnes med at menneskets komplekse adferd utvikles over tid (Smith, 1999).

2.1.1 Definisjon av stammering

For å forstå hva stammering er det viktig å vite hvordan normalt flytende tale karakteriseres. I følge Starkweather og Givens-Ackermann (1997) består normal flytende tale av kontinuitet og tale tempo, noe som gjør at det kan produseres lange setninger uten å anstrenge seg. Det er likevel normalt at talen til en med normal flytende tale er preget av brudd, som enkelte ganger består av spenning og kamp, lik talen til en som stammer. Ikke flytende tale oppstår

når taleproduksjonen er anstrengende, og informasjonen som blir gitt kommer bruddvis (Manning, 2001). Alle vil altså ha brudd i talen, dog ikke i samme grad som de som stammer. I oppgaven vil begrepet normal flytende tale bli brukt om de som ikke stammer, inneforstående at deres tale også består av brudd.

”Two people viewing an event (in this case stuttering) are unlikely to abstract the same attributes of it and are therefore unlikely to describe it in the same way” (Gregory, 2003). Definerings av stamming kan deles inn i deskriptiv og forklarende definisjoner. Den deskriptive definisjonen fokuserer på kjernestammingen, mens en forklarende definisjon legger vekt på sekundærstamming.

ICD-10 definerer stamming som:

Speech that is characterized by frequent repetition or prolongation of sounds or syllables or words, or by frequent hesitations or pauses that disrupt the rhythmic flow of speech. It should be classified as a disorder only if its severity is such as to markedly disturb the fluency of speech
(<http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/>, hentet 30. april 2010).

En slik deskriptiv definisjon ser på stamming som brudd i talen. Den beskriver hvordan en kan gjenkjenne stammingens talebrudd fra normalt flytende tale, og utelukker andre problemområdene knyttet til stamming. Andre definisjoner kombinerer deskriptiv og en mer forklarende karakteristik av stamming. Guitar (2006) mener at

Stuttering is characterized by an abnormally high frequency and/or duration of stoppages in the forward flow of speech. These stoppages usually take the form of (1) repetitions of sounds, syllables or one-syllable words, (2) prolongations of sounds, or (3) “blocks” of airflow or voicing in speech.

Videre utdyper han:

“... a speaker who is stuttering usually reacts to his repetitions, prolongations, or blocks by trying to force words out, or by using extra sounds, words, or movement in his efforts to become “unstuck” or to avoid getting stuck. “ (Guitar 2006, side 13)

Hans deskriptive definisjon utdypes med en mer helhetlig forståelse av talevanskens virkning. I denne definisjonen tilføres et emosjonelt og psykologisk perspektiv, noe som kan føre til følelsemessige konsekvenser for den som stammer. Guitar mener at stammingen øker

i alvorlighetsgrad ettersom personen når voksen alder, slik at emosjonelle reaksjoner kan påvirke personen.

Shapiro forklarer stamming ut i fra et mer multidimensjonalt perspektiv, og sier at:

Stuttering refers to individualized and involuntary interruptions in the forward flow of speech and learned reactions thereto interacting with and generating associated thoughts and feelings about one's speech, oneself as a communicator, and the communicative world in which we live. Etiology, yet unknown, is conceptualized to relate to the interaction of physiological, psychological/psychosocial, psycholinguistic, and environmental factors. Stuttering occurs within the context of communication systems, thus affecting and being affected by all persons who communicate with the person who stutters. (Shapiro, 1999, side 14)

Definisjonen ser på stamming som en kommunikativ, psykologisk og emosjonell vanske.

Han poengterer viktigheten av å fokusere på den sosiale konteksten, kommunikative krav og adferden, tankene og følelsene til den som stammer. Stamming er en vanske som befinner seg på et individuelt, sosialt og kommunikativt plan.

Conture (1990, s. 33) definerer stamming som en kommunikativ vanske kombinert med emosjonelle utfordringer. Han sier: ”stuttering most likely results from a complex interaction between the stutterer's environment and the skills/abilities the stutterer brings to that environment” Med dette mener han at den med taleflytvansker stammer i samhandling med andre. Stamming utvikles i relasjonen ut i fra de forutsetningene den som stammer har og hvordan stamming aksepteres i miljøet. Å snakke er en dagligdags affære, og når en som stammer møter dette negative bilde av seg selv som taler, vil det kunne påvirke hans/hennes selvfølelse.

På bakgrunn av disse deskriptive og forklarende definisjonene kan en lese at stamming innebærer en språklig og kommunikativ vanske som kan karakteriseres av ulike talebrudd, og at stamming kan resultere i emosjonelle reaksjoner, og sosiale og psykiske utfordringer i form av lavere selvtillit og selvfølelse.

2.1.2 Voksne som stammer

Av de som begynner å stamme oppnår de fleste bedringer i talen enten av seg selv eller ved intervensjon, mens under 1 % fortsetter å stamme til tross for behandling. Stammering utvikles over tid og dens karakteristikk og tilhørende vansker er tydeligst manifestet i voksen alder. Denne gruppen har ofte et etablert talemønster med kjernestammering, sekundærstammering og emosjonelle reaksjoner som over tid kan ha utviklet seg til å bli en del av deres følelsesregister. For de fleste voksne som stammer er ønsket om normal flytende tale vanskelig å oppnå. Personen kan oppleve perioder med normal taleflyt, men stammeringen vil vanligvis returnere (Guitar, 2006).

”I believe that advanced stutters’ negative feelings and attitudes often, but not always, need to receive considerable attention in therapy” (Guitar, 2006, s. 394). I følge utsagnet har de som stammer individuelle forskjeller i talen, og behov for ulik behandlingstilnærming. De fleste som stammer håndterer stammeringen og klarer å tilpasse seg etter den. Personen opplever dagliglivet som relativt problemfritt, og har få eller ingen begrensninger i ønsket levemåte (Craig, 2003). Craig et al (2009) utførte en studie der de undersøkte hvilken påvirkning stammering hadde på livskvaliteten for voksne som stammer. Undersøkelsen tydet på at stammering ikke virket inn på den fysiske helsen. Et slikt resultat var forventet da stammering ikke påvirker den fysiske tilstedeværelsen og utførelsen av arbeid. En undersøkelse gjort av Klompas og Ross (2004) viser at stammering ikke har innflytelse på etablering av vennskap, familiære og ekteskapelige forhold. De ga uttrykk for at mange reagerte på stammeringen, men ikke i den grad at de lot seg affektere. Undersøkelsen ga videre uttrykk for at behandling hos logoped hadde en positiv effekt for livskvaliteten da det forbedret selvtilliten og de voksne lærte teknikker for å modifisere stammeringen. Det er altså mange som stammer som lever et ”normalt” liv, og ikke lar seg påvirke av taleflytvansken.

På den andre siden er det en betydelig minoritet av de som stammer som utvikler unormalt nivå av angst og frykt for sosiale situasjoner, som kan ha innvirkninger på utdanning og arbeidsliv. Mange av disse vil også oppleve hjelpeløse og fatalistiske mestringsstrategier (Craig, 2003). Dette kan sees i tråd med en undersøkelse gjort av Craig et al (2009). Deltakerne mente at stammering hadde innvirkninger på den mentale helsen, der spesielt vitaliteten, og den sosiale- og emosjonelle fungeringen ble påvirket. Dette funnet stemte med tidligere undersøkelser som hevder at sosiale situasjoner som innebærer kommunikasjon blir

influert av angst hos den som stammer. Denne emosjonelle reaksjonen er hyppig registrert hos de med taleflytvansker, og gjør at stamming påvirker kommunikasjonen i negativ retning (Craig et al, 2009). Forventningene om negative situasjoner kan høyne angstnivået (Kraaimaat et al, 2002) og på sikt føre til lavere livskvalitet og selvfølelse (Craig et al, 2009).

Klompas og Ross (2004) registrerte at til tross for positive hendelser som logopedhjelp og relasjon til venner og familie, mente deltakerne i undersøkelsen at stamming har en negativ innflytelse på deres selvfølelse, selvbilde og identitet. Svakheten med undersøkelsen er få deltakere, men det kan likevel antyde hvordan stamming påvirker livskvaliteten.

Livskvaliteten til en som stammer blir blant annet målt i evnen til å få og beholde en jobb. Arbeidslivet er en arena der krav til kommunikasjon står høyt, og for den som stammer kan dette være en utfordring for selvfølelsen. I følge en undersøkelse av Furnham og Davis (2004) mente 70 % av de som stammet at de kunne hatt en bedre jobb dersom de hadde normal taleflyt. Over halvparten av deltakerne mente at de hadde valgt bort yrker som stilte høye krav og forventinger til kommunikative ferdigheter, da vissheten om at egne muntlige ferdigheter ikke nådde opp til de krav som var implisitt for det arbeidet de ønsket. Undersøkelsen viste også at 35 % mente at sjefen hadde feilbedømt deres prestasjoner, som påvirket deres muligheter for forfremmelse (Furnham & Davis, 2004).

Det kan trekkes paralleller til en undersøkelse gjort av Klompas og Ross (2004) som fokuserer på situasjoner som kan virke utfordrende for den som stammer. I arbeidssammenheng ga deltakerne uttrykk for at halvparten mente at stamming ikke hadde en påvirkning på deres valg av yrke, evne til å beholde jobben, relasjonen med sjefen og medarbeidere. I tillegg gis det uttrykk for at utdanning er en utfordrende arena. Mange som stammer mente at taleflytvansken har påvirket deres akademiske ytelse i universitet/høgskolesammenheng, forholdet til lærere og medstudenter og mange opplevde mobbing i forhold til stammingen. Dette var utpreget i disse miljøene siden stamming kan relateres til kommunikasjon og muntlige fremførelser. 83 % av deltakerne i en studie utført av Crichton-Smith (2002) ga uttrykk for at de ble mobbet i skolen på grunn av stamming, og at det hadde gitt kortvarige og langvarige konsekvenser for selvfølelsen og evnen til å vedlikeholde personlige relasjoner. Undersøkelse gjort av Craig et al (2009) kan oppsummere dette ved å vise til resultat at stamming har en psykososial innvirkning på livet til den voksne (Craig et al, 2009).

Stamming kan føre til opplevelse av å ha et kommunikasjonshandikap. Den voksne møter begrensninger i kommunikasjon som reduserer evnen til å gjennomføre dagligdagse funksjoner (Manning, 2001). De får ikke sagt det de vil når de ønsker, og de opplever begrensninger akademisk, emosjonelt, psykologisk og sosialt sett (Conture, 1999). I følge Kraaimaat Vanryckeghem og Van Dam-Baggen (2002, s 321) opplever noen av de som stammer et høyere nivå av emosjonelle spenninger i sosiale situasjoner enn personer med normal taleflyt. Dette har gjort at de med alvorligst form av kjerne- og sekundærstamming kan sammenlignes med karakteristikken av personer med kronisk lavt selvbilde. De defineres som:

rasjonaliser bort/avviser positiv feedback, overdriver negativ feedback om seg selv, gir negative utsagn om seg selv, er nølende til å prøve nye ting/situasjoner, uttrykker skam og skyld, mener at en selv er uegnet til å takle situasjoner, har manglende øyekontakt, har mange eksempler på manglende suksess med jobb eller andre livssituasjoner og/eller tilpasser seg stadig andres meninger, og er ubesluttsom.

Karakteristikken bygger på handlinger og erfaringer basert på følelser og tilstander dannet over flere år, som kan gi seg utslag i personens tanker, følelser, motiver og handlinger. Slike erfaringer er med i den kontinuerlige prosessen i å danne et selvbilde (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Stein, Baird og Walker (1996) fant at 7 av 16 voksne som stammer passer inn i en eller flere av disse kriteriene. Antall deltakere i undersøkelsen er lite, men det kan likevel gi antydninger på at emosjonelle spenninger og tilbakeholdenhet i sosiale situasjoner er aktuelle for enkelt voksne som stammer (Kraaimaat et al, 2002). En undersøkelse gjort av Iverach et al (2009) kommer frem til at ca 60 % av deltakerne hadde sosial fobi, noe som kan si noe om mistanken at mange som stammer møter utfordringer i kommunikasjon og sosiale situasjoner.

Basert på disse undersøkelsene kan stamming påvirke det emosjonelle og det psykiske i slik grad at den sosiale fungeringen, med utgangspunkt i kommunikasjon, relateres til negativ opplevelse som på sikt kan gjøre seg utslagende som lav selvfølelse.

2.1.3 Stereotypier

Stereotypier rettet mot de som stammer er generelt negative. De beskriver de som stammer som forsiktig, reservert, forbeholden, nervøs, uten selvtillit, sjenert, anspent, følsom, sensitive, introvert og/eller usikker (MacInnon, Hall & MacIntyre, 2007). Dette kan føre til at den som stammer ofte blir møtt med reaksjoner som avvisning og utålmodighet (Guitar, 2006), som på sikt kan lede til at den som stammer går inn i den rollen som miljøet har tilegnet personen. Stereotypiene blir da en del av personens sosiale identitet (Blood, Blood, Tellis & Gabel 2003). I følge Gjørund og Huseby (2004) vil en tolke og danne en forståelse av seg selv ut i fra reaksjonene som oppstår i interaksjon med andre. Stereotypier kan da føre til at den voksne danner et bilde av seg selv som en med liten kommunikasjonsverdi. Dette forsterker stammingsens effekt og kan ende med at den voksne tolker seg som "en stammer" (Guitar, 2006; Shapiro, 1999), da stereotypiene kan påvirke den som stammer til å tro negativt om seg selv, sette begrensninger og tilegne egenskaper som opprinnelig ikke var en del av personen.

Stereotypier er holdninger og fordommer som blant annet har vist seg å være gjeldende for arbeidsmarkedet. En undersøkelse gjort av Gabel, Blood, Tellis og Althouse (2003) la frem at samfunnet mente at yrker som advokat, dommer og logoped ikke var egnet for mennesker som stammer. Med tanke på de negative stereotypiene kan det tyde på at yrker som stiller krav til kommunikasjon og muntlige ferdigheter ikke vil være passende for en som stammer. Troverdigheten ville trolig bli svekket og stammingen ville skape utfordrende situasjoner i form av lange pauser, stotring og brudd i kommunikasjonen.

Sett fra perspektivet til den som stammer, kan personen ha integrert de negative stereotypiene og holdningene og latt det være påvirkende faktorer for blant annet valg av yrker (MacInnon et al, 2007). Danielsen og Gabel (2004) har funnet ut at den som stammer velger yrker som krever lite kommunikasjon. Og selv i yrker med lite krav til kommunikasjon viste undersøkelsen at de som stammer var evaluert dårligere enn andre i samme arbeidet. Dette støtter resultatene i en undersøkelse gjennomført av Hayhow, Cray og Enderby (2002), der de fant ut at 80 % av de som stammer mener at taleflytvansken påvirker deres yrkesvalg. Mange av de som stammer retter seg etter samfunnets holdninger og overser sine egne behov og ønsker, enten fordi de føler de må eller fordi stammingen gir dem et handikap og begrensninger i å fungere optimalt. Å bli sosialt stigmatisert kan føre til

negative sosiale utfall og endre selvoppfattelsen til det negative (Blood et al, 2003), som kan tenkes å påvirke selvfølelsen i samme negative retning.

Forskning tyder på at stereotypier oppstår på grunn av at mennesker med normal taleflyt opplever brudd i talen i stressede situasjoner, og knytter følelser som nervøsitet, sjenerthet eller angst til situasjonen. Dette knyttes til det de tror er opplevelsen av å stamme, og generaliserer sine følelser til også å gjelde for den som stammer (MacKinnon et al, 2007). Manning (2001) mener at dersom det regjerte kunnskap i samfunnet om hvordan en burde forholde seg i samtalen med en som stammer, ville ikke den med taleflytvansker oppleve å bli tolket som uintelligent. Den andre i samtalen responderer ofte ved å snakke saktere og forsiktigere, og bruke enklere ord og syntakser. Noen prøver å avslutte samtalen så fort som mulig, eller i verste fall unngå å snakke med den som stammer. På den andre siden er det noen som viser empati og forståelse for stammingens påvirkning på kommunikasjon. Til tross for dette, er kunnskapen i samfunnet manglende med tanke på stamming (Manning, 2001). For å styrke selvfølelsen til den som stammer, er det viktig at logopeder setter lys på stamming og kommunikasjon slik at stereotypiene kan bli endret fra å være negativ til å være positiv.

Basert på funn i undersøkelser om situasjoner som utfordrer stammingen kan en si at mange av de som stammer opplever at taleflytvansken påvirker det emosjonelle, psykologiske og sosiale. I samsvar med stereotypier dannet av samefunnet, viser dette seg som redusert fungering utdannings- og yrkesmessig sett, og deres selvfølelse er på grunnlag av dette ofte lavt.

2.1.4 Emosjonelle reaksjoner knyttet til stamming

I takt at alvorlighetsgraden av stamming øker, vil også frekvensen av emosjonelle reaksjoner gjøre det samme. Fra å ikke legge merke til talebruddene i tidlig fase, vil ofte de som stammer oppleve økende grad av ulike følelser som reaksjoner på stammingen etter som personen blir eldre (Guitar, 2006). Emosjonelle reaksjoner kan ikke relateres til psykiske lidelser (Murphy, 1999), men bør bli sett på som en del av stammeproblematikkens helhet.

I følge Guitar (2006) rapporterer mange av de som stammer at de påvirkes av emosjonelle reaksjoner. Psykofysiologiske studier har derimot ikke funnet sammenhengen mellom stamming og aktivitet i det sympatiske nervesystemet, men det viser seg at de som stammer har en reduksjon i hjerteraten i stressfulle talesituasjoner i motsetning til de som ikke stammer. Dette er en indikator på at det blir forventet en ubehagelig stimulus i talesituasjoner, som gir en fryseatferd. Dette kan beskrives som at når den som stammer opplever ubehagelig talesituasjoner vil han/hun få en hemning i bevegelsen og stemme (Alm, 2004). Forskning har vist at stamming kan påvirke den mentale helsen og fremkalle emosjonelle reaksjoner (Craig et al, 2009; Iverach et al, 2009), noe som også er observert i klinisk erfaring (Alm, 2004). Det positive er at emosjonelle reaksjoner er lært adferd, og at det dermed kan modifiseres ved hjelp av behandling, men fullstendig bedring kan ikke forventes. Predisponerende fysiologiske faktorer har bidratt til atferd som unngåing, fluktstrategier, spenninger, følelser og holdninger som er lært over flere års med erfaringer, og er vanskelig å endre (Guitar, 2006).

Tap av kontroll er en reaksjon som kan føre til hjelpsløshet, skam og frykt (Manning, 2001; Guitar, 2006) Det viser seg som uventede talebrudd i ord som tidligere fløt lett, men som plutselig gir store utfordringer. Den voksne kan møte uviss mengde og grad av stamming i talesituasjonen, som kan føre til at en opplevelse av stamming som et kommunikasjonshandikap preget av usikkerhet og angst relatert til neste kommunikative situasjon, som igjen kan bli preget av tap av kontroll (Manning, 2001). Det er dokumentert at angstnivået er høyere hos de som stammer sammenlignet med resten av befolkningen, noe Guitar (2006) mener er naturlig da den som stammer frykter at talen skal knekke sammen. Frykten for å stamme igjen er en reaksjon på hvordan tidligere erfaringer og opplevelser har påvirket selvfølelsen. Dette er en prosess som har funnet sted over lengre tid og som har fått utvikle seg til en alvorlig emosjonell vanske. Dette er den mest vanlige emosjonelle vansken en som stammer møter (Guitar, 2006)

En undersøkelse gjort av Corcan og Stewart (1998) fokuserte på hvordan voksne som stammer opplever det å stamme. De fant ut at "All else that was positive about them was obscured or discounted, as the presence of their stuttering captured their listener's attention and became the primary focus. Parts of their lives remained hidden because of their shame" (s. 254). Gjentatte kommunikasjonsavbrudd og reaksjoner fra signifikante andre kan emosjonelle reaksjoner som sinne, skyld og skam oppstå (Danielsen og Gabel 2004), i tillegg

til angst for å stamme igjen (Kraaimaat et al, 2002). Stammering kan fremkalle negative følelser og påvirke egen kommunikasjon til å være et minimalt tilskudd i relasjon med andre på grunn av egenopplevde reaksjoner på taleflytvansken.

Crichton-Smith's (2002) funn kan oppsummere dette kapitlet. Han mener at begrensninger som er forårsaket av stammering kan oppsummeres til å gjelde sosiale faktorer og begrensninger som den voksne ilegger seg. Som et resultat av dette er ofte lav livskvalitet og negativ selvfølelse gjeldende for den som stammer.

2.2 Selvfølelse

Et selv er et omfattende begrep som består av flere termer; selvbilde, selvfølelse, selvverd og selvtillit for å nevne noen. Begrepet selvbilde inkluderer tanker og inntrykk et menneske har av seg og sitt forhold til andre mennesker (Mruk, 1995). Selvfølelse og selvverd evaluerer verdien i et menneske (Harter, 1999), mens selvtillit fokuserer på ferdigheter og egenskaper knyttet til grad av selvhevdelse (Törnblom, 2006). Hver enkelt term belyser selvet og utgjør et helhetlig perspektiv bestående av tanker, emosjoner og erkjennelser som gir selvet mening (Harter, 1999). Ved å inkludere ulike begreper kan en forstå selvets oppbygning og handlinger, som gjør det enklere å forstå hvert enkelt begrep opp mot hverandre. Det er små nyanseskjeller i hvordan hver term belyser selvet.

Med tanke på stammering er selvfølelse det begrepet som best kan representere den følelsesmessige påkjønning og behovet for evaluering av egen tale. Rosenberg (1965, referert i Mruk, 1995) definerer selvfølelse som evaluering av å føle seg godkjent eller ikke godkjent i samfunnet, basert på emosjoner, perseptuelle og kognitive dimensjoner som avgjørende faktorer for hvordan en oppfatter seg selv. Selvfølelse utvikles og vedlikeholdes i sosiale settinger. Sees dette i tråd med at selvet består av kognitiv og sosial konstruksjon (Mruk, 1995), kan en si at stammering, som en psykologisk-, emosjonell og sosial vanske, kan føre til lavere selvfølelse. Denne vinklingen styrker påstanden om at stammering er en multidimensjonal vanske. Emmanuel Lèvinas mener også at selvfølelse bygger på et sosialt fenomen, og utdyper at selvfølelse dannes og utvikles på grunnlag av bekreftelser fra omverdenen, da selvet ikke kan utvikles i total ensomhet (Weston, 2007).

Mruks (1995, s. 135) definerer selvfølelse som "the lived status of one's individual competence and personal worthiness at dealing with the challenges of life time". Han mener at selvfølelse er et produkt av kompetanse og verdighet, ved at en er kompetent på noe som har en betydning for enten seg selv eller andre. Knyttet dette til stamming, kan en si at manglende kompetanse på normal taleflyt kan føre til synkende verdighetsfølelse. Stamming kan i høy grad påvirke selvfølelsen da den som et sosialt fenomen kan utfordre egen kompetanse og verdighet grunnet talebrudd og emosjonelle reaksjoner.

2.2.1 Utvikling av selvfølelse hos en som stammer

Selvfølelse utvikles gjennom hele livet, fra barndom gjennom ungdomstiden og i voksen alder (Campbell & Lavalley, 1993; Mruk, 1995). Ved 3-4 års alder er barnets kognitive modningsprosess kommet så langt at barnet kan internalisere standard for atferd (Harter, 1999). For mange barn i denne aldersgruppen vil oppmerksomheten rettes mot taleflytvansken, og det oppstår et ønske om å endre stammingen da barnet opplever følelser som forlegenhet, skam og skyld (Guitar, 2006). Dette er følelser som kan påvirke deres kompetanse og verdighet i den grad at selvfølelsen begynner å utvikle seg i negativ retning. Videre representerer ungdomsårene en drastisk utvikling av selvfølelsen, relatert til puberteten, fysiske forandringer, kognitiv utvikling og høyere sosiale forventninger (Harter, 1999). Stammingen har endret karakter fra å være et irriterende element i talen, til å være et problem som skaper emosjonelle-, psykologiske-, og sosiale vansker (Guitar, 2006). Attributter, reflekterende personlige tro, verdier og standarder blir i større grad internalisert ettersom en når voksen alder. På grunn av den kognitive utviklingen har den voksne evne til å oppnå disse egenskapene og standardene. Noe som på sikt kan styrke selvfølelsen (Harter, 1999). Det er likevel grunn til å tro at den voksne som stammer har erfaringer med situasjoner som har påvirket selvfølelsen i negativ retning. Stammingens ustabile og uforutsigbare fremtreden gjør at tap av kontroll skaper emosjonelle reaksjoner. Ukomfortable følelser støtter ofte opp om egen persepsjon over hvordan andre ser på deg som en som stammer. Den voksne tolker ofte signalene lytteren sender ut som å være negative rettet mot seg selv, selv om det ikke er virkelighet. Slike opplevelser kan skape følelser som hjelpsløshet, frustrasjon, sinne og håpløshet (Guitar, 2006). "A negative self-concept is formed not only by perceptions of

listeners' reaction, but it, in turn, also effects those perceptions" (Guitar, 200, side 165). Stammings kjerne- og sekundærstamming kan føre til utfordringer rettet mot talebrudd og emosjonelle reaksjoner, og gi seg utslag i lavere selvfølelse. Dette kan støttes i en undersøkelse av Furnham og Davis (2004). De har funnet ut at logopeder og forskere mener at stamming kan ha en skadende effekt på selvpersepsjonen og spesielt på selvfølelsen.

2.2.2 Stamming og selvfølelse

Selvfølelse kan sees i sammenheng med mental helse og psykisk velfungering, da den innebærer praktiske implikasjoner (Mruk, 1995). Sett i lys av Craig et als (2009) undersøkelse som viste at stamming hadde innvirkninger på den mentale helsen, er dette dokumentasjon på at selvfølelse kan bli sett i sammenheng med stamming.

I følge Weston (2007) kan selvfølelsen bli truet av ytre og indre påvirkninger. Ytre påvirkninger er ofte krenkede behandling fra omgivelsene som gjør at selvfølelsen blir affisert, mens indre trusler er i situasjoner der fornemmelsen av eget selv er nær ved å bli oppløst. Noen håndterer slike situasjoner bedre enn andre, da det kommer an på om det er biologisk betinget eller tidligere traumer som påvirker. Når selvfølelsen ikke er komplett, vil det vanskeliggjøre livet og senke livskvaliteten. Om dette settes i sammenheng med stamming, kan en se at stereotypier og reaksjoner fra andre kan være en ytre trussel, og at emosjonelle reaksjoner og opplevelse av dårlig livskvalitet kan være indre trusler for selvfølelsen. Stamming som multidimensjonal vanske har et bredt vanskeområde der forholdene ligger til rette for at indre og ytre trusler kan påvirke selvfølelsen. Ser en de språklige, kommunikative, psykologiske og emosjonelle vanskene i forhold til hverandre, er det grunn til å tro at de språklige og kommunikative vanskene er utgangspunktet for de emosjonelle og psykiske vanskene. Spencer, Packman, Onslow og Ferguson (2009) mener at situasjoner knyttet til kommunikasjon er spesielt utfordrende for den som stammer. Noe som kan være utslagsgivende i tolkningen av seg selv og evnen til å håndtere emosjonelle reaksjoner, slik at de ikke påvirker selvfølelsen. Sett i lys av Mruks (1995) definisjon av selvfølelse, kan talebrudd føre til svekket følelse av kommunikativ kompetanse, og verdigheten av å være deltakende i kommunikasjon synker i takt med antall talebrudd. En naturlig slutning er at stamming kan føre til lavere selvfølelse, noe som også støttes i en

undersøkelse av Yovetich et al (2000). De fant ut at det rådet en felles oppfatning blant logoped og forskere at stamming kan forårsake lav selvfølelse.

I følge Furnham og Davis (2004) vil selvfølelsen bli påvirket av blant annet alvorlighetsgrad og personligheten til den som stammer, noe som inkluderer følelsen av kompetanse og den voksnes verdighet. For de som føler at stammingen, med talebruddene og emosjonelle reaksjoner, begrenser livet i så stor grad at de opplever det som et handikap, kan lav selvfølelse være et resultat (Conture, 1999).

En undersøkelse gjort av Blood et al (2003) viser at selvfølelse blant eldre ungdommer som stammer øker i takt med alder. De mener at stammingen har lite å si for andres interesse for dem som personer, og mer enn 60 % av deltakerne i undersøkelsen mente at de blir kjent med nye mennesker og får venner, de føler de blir likt selv om de stammer, og de deltar i sosiale sammenhenger uten at stammingen setter grense for det. Disse ungdommene scorete ett standardavvik i forhold til normgruppen på selvfølelsetester. De mener at sosiale sammenhenger, som ofte karakteriseres som utfordrende i forhold til tap av kontroll i kommunikasjon, ikke påvirker deres selvfølelse i negativ retning. Det stilles spørsmål om dette kan overføres til voksne som stammer. På den andre siden vil en voksen som stammer mest sannsynlig ha erfaring med manglende bekræftelser og avvisninger som gjør at de forventer negative reaksjoner fra omgivelsene. Weston (2007) mener at dette er typisk for personer med lav selvfølelse. Deres negative erfaringer tilsier at også negative situasjoner vil oppstå i nået.

For mange voksne innebærer forestillingen om hvordan en er voksne irrasjonelle krav (Weston, 2007). Når en ikke klarer å oppnå standard for hva som kan forventes av voksne, vil det, i følge Harter (1999) påvirke selvfølelsen i negative retning. Fennell (2007) mener at lav selvfølelse er et produkt av kognisjon og miljø, noe som kan belyse Harters teori om negative opplevelser med påfølgende lav selvfølelse. Dårlig mental- og sosial helse assosieres ofte med stamming. Angst, evne til å få og beholde en jobb, tilbakefall etter behandling hos logoped og negative stereotyper av seg selv er faktorer som kan føre til sosial angst og redusert livskvalitet. (Craig et al, 2009; Alm, 2004; Vinacour & Levin, 2004). Mislykkede forsøk på å oppnå generelle krav som stilles til voksne, kan altså føre til lavere selvfølelse.

Hos personer med lav selvfølelse er veien mellom å være seg selv og å iaktta seg selv utenfra kort. Personen er selvkritisk og angriper seg selv innenfra, som kan karakteriseres å være det største problemet. Lav selvfølelse kan komme til uttrykk på ulike måter. En kan unngå å være midtpunkt i sosiale sammenhenger, en kan ta liten plass i eget liv, ikke komme med egne meninger, stille seg bakerst og unngå å tiltrekke seg oppmerksomhet. Paradoksalt kan det kan også vise seg i at en oppsøker oppmerksomhet og konstant gjøre alt for å bli sett, men ikke lytte til andre mennesker. Dette kan føre til at personen blir ekstremt selvsentret eller selvopptatt (Törnblom, 2006) fordi personen ikke har overskudd til relasjoner med omverdenen (Weston, 2007). Den med lav selvfølelse unngår situasjoner der en utsetter seg selv for nedverdiggelse. En som stammer kan oppleve å ikke strekke til kommunikasjonsmessig sett på grunn av manglende flyt i samtalen. Ønsket om å snakke mer flytende blir kontinuerlig satt i fokus i kommunikasjon med en med normal flytende tale.

2.3 Logopedens rolle i behandling

I følge Murphy (1999) hindrer negative tanker og følelser mot egen stamming bedringsprosessen. En viktig arbeidsoppgave for logopeden vil være å hjelpe den voksne til å fokusere på styrker, mestringsopplevelser og generelle positive erfaringer som vil kunne øke den voksnes selvfølelse.

Den voksne kommer med et personlig problem, og legger all sin lit til logopeden (Shapiro, 1999). Dette krever at logopeden gir sin fulle oppmerksomhet til personen og tar han/henne på alvor. Logopedens profesjon og personlige attributter vil sammen med den voksnes karakter utgjøre et unikt og dynamisk samarbeid (Manning, 2001). Logopeden må tro på den som stammer, på lik linje som at den voksne må tro på logopeden (Shapiro, 1999). Et slikt gjensidig forhold har et positivt utgangspunkt for behandling. Enhver relasjon er ulik, og logopeden må se an den som stammer for å vektlegge egne ferdigheter som kan gå overens med den voksnes behov. Å forstå, oppmuntre, støtte og veilede den som stammer er en av de viktigste ferdighetene en logoped bør besitte for å tilrettelegge behandling på best mulig måte. Rådgivning er en sentral del av behandlingen for å sette fokus på sekundærstammingen (Manning, 2001), og målet for rådgivning er å fremme menneskets utvikling og velvære ut i

fra vedkommendes forståelse og perspektiv. Lassen (2004) mener at rådgivning handler om å hjelpe mennesker som søker hjelp til å hjelpe seg selv. Hun sier at ”rådgivningskompetanse kan betraktes som et metodisk verktøy for å legge til rette for fruktbar, mellommenneskelig kommunikasjon med råde søker” (side 21). Dette betyr at rådgiveren må kunne se mulighet for utvikling, og med fordel ha oversikt over teknikker, behandlingsformer og relaterte tilbud for at et behandlingstilbud skal kunne tilpasses på best mulig måte (Lassen, 2004). For de fleste som stammer vil behandling hos logoped føre til positiv endring i taleflyten og/eller den voksnes forhold til egen stamming. Det er kun i ekstreme tilfeller der logopeden er hensynløs, intensive og ukvalifisert at behandlingen kan føre til kraftigere stamming (Manning, 1999).

I tillegg til individuell behandling er også gruppebehandling et alternativ. Fordelen med gruppebehandling er at deltakerne i gruppen kan føle seg mindre isolert da de får møte andre som stammer, de kan diskutere stammerelaterte problem og de utfordrer hverandre (Stewart & Richardson, 2004; Manning, 1999). Stewart og Richardson (2004) mener at gruppebehandling har en langtidsvirkende positiv effekt på selvfølelsen til de som stammer da de innser at andre sliter med samme problemet som dem selv. De er ikke alene om å ha en taleflytvanske. En deltaker i undersøkelsen til Stewart og Richardson sier at ”As soon as I moved into the group therapy my confidence and self esteem just went up like a rocket”. Derimot kan ulempen med gruppebehandling være at det er vanskelig å gjennomføre, da gruppen av voksne som stammer er så liten. Videre kan gruppebehandling kan bli sett på som en stor kontrast til hverdagslivet som møter en, og de lærte teknikkene kan virke vanskelig å gjennomføre utenfor gruppens trygge rammer (Hayhow et al, 2002). For mange logopeder vil individuell behandling være den eneste formen for behandlingstilbud.

For å tilby en best mulig behandling bør det fokuseres på stamming som en multidimensjonal vanske. Dette inkluderer talebrudd, adferd, emosjoner og erkjennelse som sentrale arbeidsområder. Talemønstrene er veletablert og er blitt til en del av personens selv. “... some advanced stutters who reach the advanced level have become reconciled to their stuttering. If they are in their 20s or 30s or beyond, there may be some natural resistance to treatment because stuttering has become part of their identity” (Guitar, 2006, side 163). En av utfordringene med å arbeide med voksne som stammer er at deres talemønstre er så veletablert at det er vanskelig å bryte dem. Mange voksne frykter ikke bare ord eller situasjoner, men også stammingen i seg selv (Guitar, 2006). En av logopedens utfordringer

er å hjelpe den som stammer til akseptere stammingen slik at den voksne kan, på sikt, bli sin egen logoped. Guitar (2006) mener at dette bør være hovedmålet for behandlingen. Den som stammer bør lære å evaluere egen stammeadferd, og bruke teknikker for å redusere talebrudd. Etter hvert som den voksne blir trygg på teknikker og klarer å håndtere emosjonelle reaksjoner, legges ansvaret mer og mer på personen.

En viktig arbeidsoppgave for logopeden er å motivere den voksne i behandlingen. Utgangspunktet for motivasjon er at det en gjør føles meningsfullt. Ser en at noe gir mening vil det skape motivasjon for å se videre resultat. Det skilles mellom indre og ytre motivasjon. Ytre motivasjon er belønning og straff, og indre motivasjon er den iboende følelsen at en er tilfreds med seg selv og at man ikke kjenner skuffelser over egne prestasjoner. Ytre motivasjon fungerer dårlig på lang sikt, ettersom motivasjonen aldri er konstant. Indre motivasjon innebærer at en selv tar ansvar. Dersom den indre motivasjonen blir satt i fokus, kan det bety vesentlig fremgang (Törnblom, 2006).

En kan anta at de negative innvirkningene stammingen har på livskvaliteten delvis skyldes en kronisk tilstand som har oppstått på grunn av stamming i barneårene, siden flest voksne som stammer begynner å stamme i ung alder. Det er derfor viktig at behandlingstilbudet blir bedre slik at færre barn fortsetter å stamme i voksen alder (Craig et al, 2009). Et viktig mål innen stammebehandling vil altså være å utvikle og forbedre behandlingstilbudet slik at færre barn som stammer fortsetter å stamme i voksen alder. Et behandlingsopplegg for voksne bør fokusere på sosial funksjon, begrensninger og ustabil emosjonell og mental helse (Craig et al, 2009), i tillegg til å redusere stamming. Dette støttes i Guitar (2006), som mener at det emosjonelle ved stamming er like viktig å arbeide med som taleflyten.

2.3.1 Behandlingstilbud

Inntil 1980-årene skjedde et paradigmeskifte innen stammebehandling. Før det regjerte en felles oppfatning at barn stammet ikke, de bare stotret, og at stotringen ville forsvinne ettersom barnet ble eldre (Mørk, 1997). Etter 1980-tallet endret synet på stamming seg. Nå skilte en mellom stotring og stamming, og tidligere intervensjon ble iverksatt (Guitar, 2006).

De voksne som stammer var barn på i dette tidsforløpet, og muligheten for at deres taleflytvanske ble påvirket av dette paradigmeskiftet er til stede.

Den første viktige avgjørelsen for en logoped er å bestemme hvilken behandlingsteknikk en skal bruke. Det er mange måter å arbeide på, men hovedtradisjonene kan grovt reduseres til to; flytforming og modifikasjon (Manning, 2001). Det er to behandlingstradisjoner som fokuserer på ulike mål for kjerne- og sekundærstamming. I flytforming arbeides det for å redusere stammingens hørbare side (Manning, 2001). Denne tradisjonen ser på stamming som en lært adferd og at den kan elimineres ved forsterkede responser, i enten positiv eller negativ form. Målet er å kunne overføre den flytende tale som oppnås på logopedens kontor til den voksnes hverdag. Sekundærstammingen vil naturlig reduseres ettersom flyten øker. I modifikasjonstilnærmingen sees stamming på som et resultat av unngåelser av ord og situasjoner, og kamp for å snakke flytende. Ved å redusere sekundærstammingen vil en kunne endre stammingen til å bli mer flytende. Spesielt voksne som har et etablert talemønster vil ha utbytte av å bruke denne innfallsvinkelen i behandling. For å kunne tilpasse behandlingen til hver enkelt kan en bruke tradisjoner fra den ene behandlingsmåten og kombinere den med den andre (Shapiro, 1999). Dette er den vanligste formen for behandling, og kalles integrert tilnærming (Guitar, 2006).

Voksnes etablerte kjerne- og sekundærstamming gjør at behandlingen bør være intens, langvarig og gi langsiktig vedlikehold. Felles for alle er at tidlig intervensjon skaper grunnlag for oppnåelse av tilnærmet normalt flytende tale (Guitar, 2006).

Venkatagiri (2009) undersøkte hva voksne som stammer foretrakk av flytformingstilnærming eller modifikasjonstilnærming, og det viste seg at 43 % ønsket enten flytforming eller modifikasjon, mens 57 % ønsket en kombinasjon av disse tradisjonene. Forskeren tror at årsaken til at prosentandelen for de som ønsker kombinasjon er så høy, kan være at flytformingstradisjonen krever 100 % eller opp mot 100 % flytende tale. De som vil kombinere tradisjonene ønsker kanskje å finne sin egen komfortsone i stedet for å prøve og nå et urealistisk mål. Eller de ønsker å kunne snakke flytende på jobb, men kunne ha muligheten til å være mer spontan og ubundet i andre situasjoner, til tross for at det kan bety mer stamming. Undersøkelsen kom frem til at flere kvinner enn menn ønsket modifikasjon, flere under 30 år ønsket flytforming enn de som var over 30, og de som hadde gått til logoped i mer enn fem år foretrakk modifikasjonstilnærming (Venkatagiri, 2009). Dette kan

bety at kjønn, alder og erfaring med behandling vil kunne være avgjørende for valg av behandlingstradisjon.

2.3.2 Yrkesetikk

Norsk Logopedlag er en organisasjon for logopeder som har utarbeidet yrkesetiske retningslinjer for medlemmene. Brudd på reglene regnes som uetisk yrkespraksis, og kan bli gjenstand for vurdering i organisasjonens yrkesetiske råd. I følge leder i Norsk logopedlag, Ole Andreas Holmsen, er de fleste praktiserende logopeder medlem i organisasjonen. Via e-mail kommenterer han at et eksakt medlemstall er vanskelig å fastsette, men grunnet organisasjonens RTV-avtale kan andelen medlemmer regnes for å være høy.

De yrkesetiske retningslinjene inneholder en rekke punkter om etiske handlinger. Der spesielt to punkter kan fremheves i denne sammenheng. Paragraf seks sier: ”Et medlem må vise varsomhet i sitt arbeid for unngå uheldige virkninger for klienten, og ikke misbruke den tillit som vises han / henne i yrkesutøvelsen”. Det påpekes altså at logopeden må være oppriktig i sin fremtredelse og skape trygge rammer for den som stammer. Guitar (2006) mener også at logopeden må gi realistiske tilbakemeldinger uten å frata den voksne håpet. En slik handling vil kunne gi trygge omgivelser der den voksne vet hva han/hun forholder seg til. Paragraf åtte fokuserer på tverrfaglig samarbeid, og sier: ”Et medlem bør samarbeide med andre fagpersoner, søke faglig bistand, og eventuelt vise klienten til andre spesialister”. Logopeden må se sine kompetansemessige begrensninger, og tilby behandling som konsentreres innen det logopediske feltet. Dette tilsier at en logoped bør henvise til andre spesialister dersom en ser at eget arbeidsområde ikke er tilstrekkelig (www.norsklogopedlag.no, hentet 24. april 2010).

Lassen (2004) utpeker balansegangen mellom å dekke den voksnes behov for behandling og å dekke egne behov som vanskelig. Dette kan gi seg uttrykk at en ønsker å hjelpe brukeren så mye at en går ut over egne yrkesetiske regler, og har beveget seg i andre yrkes kompetanse. I arbeidet med lav selvfølelse hos voksne som stammer kan en risikere å nærme seg det psykologiske feltet i så stor grad at en har beveget seg innen kompetanseområdet til psykologer. I denne sammenheng er det viktig å vite hvor ens yrkesetiske grenser går. Det

handler om å se sine begrensninger og fokuserer på brukerens behov, og henviser videre til andre yrker om en ser at egen kompetanse ikke strekker til.

3. Metode

Dette kapitlet tar for seg valg av metode og verktøy som ble brukt for å undersøke problemstillingen og forskningsspørsmålene. Det fokuserer på hvordan analysearbeidet ble utført, og refleksjoner omkring validitet, reliabilitet, generalisering og etiske utfordringer.

3.1 Valg av forskningsmetode

Som student har en som oftest ikke kompetanse og innsikt til å se viktige variasjoner innen feltet som en skal studere. Da blir ofte interessen for et felt et utgangspunkt for en begynnende fokusering omkring en problemstilling (Dalen, 2008).

En kvantitativ forskningsmetode måler fenomen i antall, mens en kvalitativ forskningsmetode fokuserer på meningen, definisjonen, forklaringer og konsept av et fenomen (Berg, 1998). Problemstillingen åpnet for nærhet til et fenomen, og et naturlig valg var kvalitativ metode. Fordelen med kvalitativ metode er at en kan undersøke fenomenet på nært hold og utforske menneskelige prosesser eller problemer, i en virkelig setting (Postholm, 2005). Ved å studere informantens erfaringer, tanker og følelser får en dypere innsikt i hvordan de forholder seg til sin situasjon, og en får opplevelsesdimensjonen av de forholdene personen lever under. Samtidig vil en utvikle forståelse for fenomenet i sin sosiale virkelighet med personer og situasjoner, som i følge Dalen (2008) er et overordnet mål i kvalitativ forskning.

Undersøkelsen er en fenomenologisk studie, som tar utgangspunkt i å beskrive den meningen mennesker legger i en opplevelse knyttet til en bestemt erfaring av et fenomen (Postholm, 2010). Problemstillingen fokuserer på logopedenes erfaring med arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer, som et utgangspunkt for å forstå meningsfulle og konkrete relasjoner som er tilstede i erfaringer (Postholm, 2010). For å erverve denne forståelsen ble intervju valgt som metode for datainnsamling. Fordelen med intervju er at en kommer tettere inn på informanten og observasjon av kroppsspråk og gester kan bekrefte det informanten sier (Kvale & Brinkmann, 2009).

3.2 Det kvalitative forskningsintervjuet

Formålet med et kvalitativt forskningsintervju er å forstå en annens hverdag ut i fra intervjupersonens egne perspektiv og premisser (Kvale & Brinkmann, 2009; Dalen, 2008). Et kvalitativt intervju er godt egnet for å få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser (Dalen, 2008).

Forskningsintervju deles inn i åpne, semistrukturert og strukturerte intervju, som karakteriseres av grad av formulerte spørsmål. Ønsket om å kunne stille planlagte spørsmål og samtidig ha muligheten til å endre på rekkefølgen underveis i intervjuet gjorde at semistrukturert intervju ble valgt. Muligheten for å stille oppfølgingsspørsmål var også tilstede. Et semistrukturert intervju karakteriseres av at samtalen utvikles på grunnlag av bestemte temaer som forskeren har valgt ut på forhånd (Dalen, 2008). Det tas utgangspunkt i en intervjuguide som fokuserer på bestemte temaer og som kan inneholde forslag til spørsmål. Intervjupersonen leder frem til disse temaene, men lar informanten ha sine meninger om dem (Kvale & Brinkmann, 2009). Informantenes erfaringer var ulike, og det og det følte som en styrke for studien å kunne stille spørsmål omkring tema som i ulik grad ble tatt opp av informantene. Dette for å få et bredere forståelsesgrunnlag av de utfordringene en logoped møter i sitt arbeid med voksne som stammer.

Ved å innta en lyttende rolle mottar en informantens erfaringer, tanker og følelser, og en kan sette seg inn i informantens perspektiv (Postholm, 2010). Tidligere erfaringer fra rådgivings situasjoner førte til større bevissthet rundt hvilke teknikker som fungerer for å få rådgiveren, eller informanten i denne sammenheng, til å føle seg trygg. Å stille åpne spørsmål, samtidig som en lytter og speiler informanten er gode responsferdigheter som gjør at informantene føler seg ivaretatt (Lassen, 2004). Samtidig som disse teknikkene og responsferdighetene ble benyttet, ble også nye tema og spørsmål innført, som i følge Postholm (2005) er en viktig prosess i fremdriften av intervjuet. Intervjuere som vet hva de spør etter og er bevisst bakgrunnen for å stille de ulike spørsmålene vil klare å tydeliggjøre meningen bak prosjektet gjennom intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2009).

I en intervjusituasjon vil alltid forskeren stille med en forforståelse. Det sentrale blir å bruke forforståelsen slik at den åpner for størst mulig forståelse av informantens opplevelser og uttalelser (Dalen, 2008). Forforståelsen vil på et senere tidspunkt i forskningsprosessen videreutvikles, og kobles med teori for fortolkning av informantenes utsagn (Dalen, 2008).

Et forskningsintervju er en samtale med et asymmetrisk forhold. Forskeren har bestemt på forhånd hva samtalen skal dreie seg om og styrer samtalen inn på disse temaene. Samtalen bærer preg av at forskeren ønsker å få frem et budskap, beskrivelser, forestillinger og tekster for fortolkning og rapportering. Forskeren er også den som tar ansvaret for at samtalen fokuserer på de allerede planlagte temaene (Kvale & Brinkmann, 2009). I følge Kvale og Brinkmann det å tilegne seg så mye kunnskap som mulig for egen vinning, samt ivareta og respektere informantens integritet et dilemma som må tas hensyn til. Fordelen med å intervju en logoped, er at både informant og forsker har en lik vitenskapelig kompetanse, slik at forholdet er symmetrisk.

I et semistrukturert intervju er analysemetoden er bestemt på forhånd og spørsmålene allerede tematisert. Det gjør at den analytiske prosessen allerede innebærer ferdige kategorier (Kvale & Brinkmann, 2009).

3.2.1 Utvalgskriterer

I en kvalitativ undersøkelse er ikke målet å generalisere, men å overføre kunnskap til andre relevante studier (Kvale & Brinkmann, 2009). Det er derfor ikke et mål om å ha flest mulig informanter, men heller velge de viktige informantene som kan gi deg fyldige og gode svar som er av slik kvalitet at det gir tilstrekkelig grunnlag for videre arbeid med analyse og tolkning (Dalen 2008). Dukes (1984, referert i Postholm 2005) foreslår at forskeren intervjuer fra tre til ti personer ved et lite prosjekt, som en masteroppgave er. Med tre deltakere kan en finne felles opplevelser og en kan sammenligne deltakerne i mellom. På grunnlag av tidsperspektiv ble det sett på som mest hensiktsmessig å intervju fire stykker, og likevel finne essensen i informantenes opplevelser, se på felles trekk ved dem og sammenligne deres erfaringer.

I følge Postholm (2005) er et hensiktsmessig utvalg et generelt utvalgsriterium som danner utgangspunkt for valg av setting eller personer. For å finne informantene ble det valgt utvalgsriterier på forhånd for at de skulle ha et mest mulig likt utgangspunkt.. Et av kravene var at logopedene var utdannet logoped og at de hadde arbeidet i mer enn 2 år som logoped. Med dette kunne en være sikrere på at de hadde erfaring, gjort seg tanker og erfaring omkring stammefeltet og blitt trygg på seg selv i rollen som logoped. Videre måtte logopedene ha erfaring med voksne som stammer. Av praktiske, økonomiske og tidsmessige forhold var det et kriterium at logopedene arbeidet i østlandsområdet.

En hypotese var at logopeder på ulike arbeidssted opplevde varierte utfordringer med hensyn til voksne som stammer, eksempelvis tid gitt til behandling, forskjellige fokus på arbeidsområder og tid til faglig oppdatering. Det er viktig å påpeke at det ikke var forskjeller mellom de ulike arbeidsforholdene som stod i fokus, men heller å undersøke og få en forståelse av hvilke utfordringer en logoped møter på i arbeidet med lav selvfølelse hos voksne som stammer på et bredere forståelsesplan.

Utvalget

Utvalget bestod av fire logopeder med ulik erfaringer, både når det gjaldt hvor lenge de har arbeidet som logopeder og hvor de arbeider. Informantene var alle kvinner, noe som kan gjenspeile den kjønnsmessige fordelingen i det virkelige arbeidsmarkedet. I følge Ole Petter Andersen, leder i Norsk Logopedlag, er ca 90 % av logopeder i Norge, Sverige og Danmark er kvinner. For å anonymisere dem, er de gitt fiktive navn Anna, Berit, Camilla og Dina, som i følge et navneleksikon (<http://www.norskenavn.no/jentenavn.php>, hentet 19. april 2010) er jentenavn som 1000 eller flere personer i Norge har, og som begynner på samme forbokstav som de fiktive navnene. De kan skilles fra hverandre ved at Anna og Berit har arbeidet som logoped over 10 år, mens Camilla og Dinas erfaring som logopeder er under 10 år. Det er varierende i hvilken grad de har erfaring med voksne som stammer, men alle har arbeidet med denne aldersgruppen. Videre presentasjon utelates for å sikre deres anonymitet. Informantenes beretninger ligger til grunn for presentasjonen og drøftingen.

3.2.2 Intervjuguide

Å utarbeide en intervjuguide er en arbeidskrevende prosess der en omsetter problemstillingen til sentrale tema og spørsmål slik at den fungerer som et rammeverk for intervjuet (Dalen, 2008).

En god intervjuguide bør inneholde spørsmål som kan bidra tematisk for kunnskapsproduksjon og dynamisk for å fremme interaksjonen. Formålet med tematiske spørsmål er å fremme kunnskap, og på bakgrunn av det gjøre at analysen blir enklere å gjennomføre (Kvale & Brinkmann, 2009). I intervjusituasjonen ble de tematiske spørsmålene stilt i form av underspørsmål av forskningsspørsmålene. I følge Kvale og Brinkmann (2009) stilles dynamiske spørsmål for å styrke det interpersonelle forholdet mellom intervjuer og informant, ved å starte og vedlikeholde en positiv interaksjon, gjøre at samtalen flyter lett mellom partene og stimulere informanten til å snakke om sine erfaringer og følelser. I intervjusituasjonene ble de dynamiske spørsmålene stilt i starten av intervjuet for å skape en trygg relasjon for informanten. De ble også stilt underveis som oppfølgingsspørsmål for å prøve å oppnå samme forståelsesgrunnlag som informantens.

Ved å stille spørsmål der de naturlig faller seg inn, kan det føre til at intervjuprosessen blir en positiv opplevelse for informanten. En utfordring i intervjusituasjonen er å vite når en skal stille oppfølgingsspørsmål. I følge Kvale og Brinkmann (2009) må dette bestemmes her – og - nå i intervjuet. De mener at det krever at en følger informantens svar og bedømmer påfølgende om en bør stille oppfølgingsspørsmål eller ikke. En forutsetning for dette er at en er godt forberedt og kjenner egen intervjuguide godt nok til at en vet når det er mest hensiktsmessig å stille neste spørsmål. Etter hvert som jeg fikk erfaring med å intervju, opplevdes det enklere å følge informanten med oppfølgingsspørsmål eller å stille et planlagt spørsmål uavhengig av rekkefølgen.

I intervjusituasjonen bør en bruke ”traktprisenippet” som har som mål at en starter intervjuet med de mer usentrale spørsmålene med den hensikt å få informanten til å føle seg vel og trygg i relasjonen (Dalen, 2008). Dette ble gjort ved at informanten fikk spørsmål om egen bakgrunn og erfaringer med voksne som stammer. Etter hvert bør spørsmålene omhandle de mer sentrale temaene og til sist avslutter en med spørsmål som angår generelle forhold. (Dalen, 2008). Fokuset ble lagt på hvert av forskningsspørsmålene med tilhørende

underspørsmål og avsluttet til sist med generelle forhold informanten selv ønsket å snakke om.

Informantene fikk tilbud om å lese intervjuguiden på forhånd, og alle unntatt én takket ja til dette tilbudet. Hensikten var at informantene fikk forberede seg på spørsmålene, som kunne oppleves som til dels utfordrende og med små nyanser som skilte svarene. Dette gjorde at informant og forsker hadde felles fokus med en gang i intervjusituasjonen. På den andre siden opplevdes det ikke som hemmende for intervjusituasjonen at den ene informanten ikke leste intervjuguiden på forhånd. Risikoen med at informantene fikk intervjuguiden var at de kunne tolke hva intensjonen med spørsmålene var, og dermed reflektere for å finne det ”beste” svaret. En av informantene ga tilbakemelding om at spørsmålene var vanskelige, og kanskje hadde hun opplevd det annerledes om hun hadde fått spørsmålene der og da slik at de hadde fremkalt hennes umiddelbare respons.

Grunnet en detaljrik intervjuguide, som dekket flere områder innen selvfølelse og stamming, var datamaterialet stort og omfattende. Spørsmålene dekket flere detaljerte områder, som i etterkant ga utfordringer med å analysere og drøfte resultatene. Det var vanskelig å finne hovedlinjene innen likheter og ulikheter da svarene var på detaljnivå. Ofte var det små nyanseforskjeller i svarene som førte til dilemma mellom å fokusere på detaljer eller trekke større linjer, og dermed kanskje gå glipp av essensen i svarene. Dette kunne vært løst med ytterligere arbeid med intervjuguiden. Trolig ville spørsmålene blitt mer overordnede uten å gå inn på detaljer, slik at datamaterialet hadde vært enklere å analysere.

3.2.3 Gjennomføring av intervjuene

For å bli kjent med intervjuguiden foretok jeg et prøveintervju på en medstudent. Fordelen er at en får prøve seg som intervjuer, samtidig som en undersøker spørsmålsformuleringen (Kvale & Brinkmann, 2009). Prøveintervjuet var svært lærerikt, og ga innsikt i spørsmål som kunne forandres, fra det generelle til det mer spesifikke, og endre ordlyden for å fremme det essensielle i spørsmålene. I følge Kvale og Brinkmann (2009) er et prøveintervju med på å sikre validiteten. I ettertid ser jeg at det hadde vært en fordel og foretatt flere prøveintervjuer, og gjerne intervjuet en logoped. Muligheten for at spørsmålene kunne vært ytterligere

presisert og tilpasset hadde vært større, samtidig som at det hadde vært et erfaringsmessig utbytte. I følge Kvale og Brinkmann (2009) læres intervjuferdighetene gjennom praksis, noe som ble erfart i intervjuprosessen. Lite erfaring gjorde at de første intervjuene bar preg av å være slavisk tilknyttet intervjuguiden, intervjuet hadde trolig vært mer flytpreget ved mer erfaring.

Ved å bruke lydopptaker under intervjuet kan en konsentrere seg om intervjuets emne og dynamikk (Kvale & Brinkmann, 2009). Det opplevdes som en styrke for relasjonen mellom meg og informanten at alt ble tatt opp på bånd. Fokuset var da hele tiden på relasjonen og å følge informantens utsagn, og anse hvor det var naturlig å stille spørsmål. Det kan være distraherende å ta omfattende notater under et intervju fordi det avbryter samtalsens frie flyt. Å bruke lydbånd styrker i tillegg reliabiliteten i oppgaven ved at en kan gå tilbake i opptaket og sikre eksakte uttalelser (Kvale & Brinkmann, 2009).

Intervjuene ble gjennomført enten på logopedens kontor eller i et rom som logopeden selv hadde ordnet. På grunn av at intervjuene ble tatt opp på lydbånd var det en fordel å ha et rom uten bakgrunnsstøy og forstyrrende elementer. I et av intervjuene ble vi avbrutt to ganger fordi andre ventet på å bruke rommet. Til tross for avbrytelsen fortsatte intervjuet uten nevneverdige konsekvenser. Gjennom intervjuet var jeg nøye med at informanten fikk forklare og begrunne sine svar der jeg var usikker på hva hun mente. Kvale og Brinkmann (2009) mener at dette gjør det analytiske arbeidet enklere ved å være sikrere på hvilke koder en skal sette utsagnene under. Intervjuene varte mellom 40 – 90 minutter. Intervjuene foregikk over fire uker, med ca ett intervju i uken. Dette ga god tid til å transkribere og bli kjent med datamaterialet.

3.3 Bearbeiding og analyse av datamateriale

Målet med analysen er å finne essensen eller den sentrale underliggende meningen av en opplevelse eller erfaring. En prøver å legge til side egne forståelsesrammer og teorier av fenomenet, og arbeider for å behandle dataene i en ”ren” form (Postholm, 2005), altså så objektivt som mulig. Denne studien tar utgangspunkt i en induktiv arbeidsprosess, der en

anvender datamaterialet som utgangspunkt for å formulere en teori eller deler av en teori (Boolsen, 2006).

3.3.1 Transkribering

Å transkribere et intervju er å oversette fra et verbalt språk til et skriftspråk (Kvale & Brinkmann, 2009). I transkripsjonsprosessen forandrer en tale til tekst, og skaper en distanse til den opprinnelige dialogsekvensen (Dalen, 2008). Risikoen er at det er vanskelig å skjønne ironi, og trykk på ord, stemmebruk og setningsmelodi forsvinner (Kvale & Brinkmann, 2009). Fordelen med å transkribere er at en tekst kan henvendes mot et bredere publikum, enn tale som rettes til kun samtalepartneren (Dalen, 2008), og en sitter igjen med en solid form for empirisk data (Kvale & Brinkmann, 2009).

Intervjuene ble transkribert samme dag som de ble utført. Dette kan være en fordel for å kunne gi beste mulighet for god gjengivelse av hva informantene har fortalt (Dalen, 2008). For å bli kjent med eget datamateriale utførte jeg transkriberingen selv, noe Dalen (2008) påpeker kan være en unik anledning for å nærme seg datamaterialet. Dette kan styrke den senere analyseprosessen (Dalen, 2008).

3.3.2 Deskriptiv analyse

Deskriptiv analyse er en fellesbetegnelse for analyser som innebærer koding og kategorisering. Datamaterialet blir redusert for å gjøre det mer oversiktlig og forståelig (Postholm, 2005), og forskeren leter etter likheter og forskjeller i datamaterialet for å få frem nyanser og variasjoner (Kvale & Brinkmann, 2009). Når en analyserer datamaterialet organiserer en intervjutekstene, konsentrerer meningsinnholdet på måter som kan presenteres kortfattet, og henter frem implisitte meninger i det som ble sagt. Ved å bruke semistrukturert intervju som metode tematiserer en spørsmålene og gjør den analytiske delene enklere å gjennomføre (Kvale & Brinkmann, 2009). Svarene var allerede kategorisert i ferdige tema og klare for å bli sammenlignet, uten å måtte gjøre det store kategoriseringsarbeidet.

Koding innebærer at en knytter ett eller flere nøkkelord til teksten for senere identifisering og kategorisering (Dalen, 2008). På denne måten kategoriserer en datamaterialet, og meningen blir redusert til noen enkle kategorier. Målet i kodingen er å forstå innholdet på et mer fortolkende og teoretisk nivå (Dalen, 2008), og en kan si at ”målet er å utvikle kategorier som gir en fullstendig beskrivelse av de opplevelser og handlinger som undersøkes” (Kvale & Brinkmann, 2009, side 209).

Corbin og Strauss’ begreper fra Grounded Theory, åpen, aksial og selektiv koding, er brukt for å tydeliggjøre fremgangen i analysen. Det første steget i analyseprosessen er åpen koding. På dette stadiet skal en identifisere begreper som kan inngå i kategorier. Som en videre del av kodingsprosessen finner en aksial koding, der en skal beskrive konteksten i en handling, forholdet som utløser handlingen, konkrete reaksjoner i situasjonen og konsekvenser av dette (Dalen, 2008). Dette beskrivende nivå fører frem til selektiv koding, der en skal finne den overordnede forståelsen av hendelsesforløpet. Detanalytiske og fortolkende nivået blir knyttet sammen med teori. Første steg i analysearbeidet var den åpne kodingen, som tok for seg informantenes svar og samlet dem i spørsmålene som utgikk fra intervjuguiden. På denne måten ble det mer oversiktlig og enklere å nyansere forskjeller og likheter. Hvert svar ble analysert for å finne konteksten, for så å bli plassert i overordnede kategorier som ga en større forståelse for hendelsesforløpet. Kategoriene og kodingen tok utgangspunkt i forskningsspørsmålene, teori, og tema som informantene snakket mye om. Dette er i følge Kvale og Brinkmann (2009) en naturlig del av å finne kategorier og potensielle kodede segmenter.

For å sikre egen forståelse av informasjonen informanten kommer med, er det viktig å stille oppfølgingsspørsmål underveis. På den måten får en omfattende beskrivelser av de spesifikke fenomenene som senere skal kodes (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette førte til at enkelte kategorier ble slått sammen med andre nærliggende temaer, mens andre kategorier inneholdt så særegen informasjon at de dannet et eget punkt i resultat- og drøftingsdelen. Postholm (2005) mener at analysen vil farges av de erfaringer og opplevelser, eller subjektive individuelle teorier som forskeren bringer med seg inn i analyseprosessen. Underveis i analyseringen observerte jeg at egen forforståelse og hypotese om selvfølelsen til voksne som stammer, ga grunnlag for kategoriseringen. For å gjøre dette på en mest mulig objektiv måte, ble det forsøkt å analysere ut i fra datamaterialet selv, og ikke ut i fra mine egne tanker.

For å organisere kodingen og bearbeide datamaterialet ble Nvivo 8 benyttet, et dataprogram som gjør det analytiske arbeidet enklere.

3.4 Kvalitetssikring

I følge Postholm (2010) blir kvaliteten i en studie sett på som en følge av forskerens evne til å behandle og tolke data. Ved å sette fokus på eget prosjekt studerer en hvordan undersøkelsen er gjennomført og hvilke faktorer som kan ha påvirket forskningsresultatene. Kvalitativ forskning bør behandle spørsmål knyttet til validitet og reliabilitet (Kvale & Brinkmann, 2009), som omhandler prosjektets gyldighet og pålitelighet. I følge Befring (2007) skal all forskning være reliabel og valid.

3.4.1 Reliabilitet

Reliabilitet referer til resultatenes pålitelighet. En måler om undersøkelsen er konsekvent gjennomført og relativt stabil over tid og på tvers av forsker og metoder (Kvale & Brinkmann, 2009). Resultatene skal kunne reproduseres og gjentas. Ved kvalitativ metode og intervju som fremgangsmåte vil det være vanskelig å oppnå reliabilitet. Årsaken er at om en skulle gjennomføre et nytt intervju ville ikke informantene kunne huske ordrett hva de har sagt, og informanten vil ha en økt innsikt fra det første intervjuet (Postholm, 2005). For å undersøke reliabiliteten i intervjuet kunne en ha sammenlignet to personers transkribering av samme materiale, og talt hvor mange ord en sitter med til slutt, hvordan en har tolket de verbale utsagnene med pause og hvor en har satt komma og punktum for å danne mening i setningen (Kvale & Brinkmann, 2009). På grunn av tidsmessige begrensninger kunne ikke det la seg gjøre i dette prosjektet. Det er i stedet gjort forsøk på å være så nøyaktig som mulig i beskrivelsen av forskningsprosessen ved at utvalg, intervjuguide og forhold under intervjuene er tydeliggjort. Dette for at andre skal få et mest mulig likt utgangspunkt for å kunne gjennomføre en lik undersøkelse. Holter (2007) mener at reliabilitet kan ivaretas ved at informantene får lese igjennom transkripsjonen og godkjenne det. Dette lot seg heller ikke gjøre grunnet tidsbegrensningen i prosjektet.

Prøveintervjuet ga antydninger på hvilke spørsmål som kunne endres for å gjøre dem mer fokusert, hvilke spørsmål som var gode og hvor lang tid intervjuet ville ta. Det kan tenkes at tilbakemeldingene hadde vært annerledes dersom prøveintervjuet ble foretatt på en logoped, som i tillegg til kunnskap har erfaring på feltet stamming og selvfølelse. Spørsmålene kunne dermed vært mer fokusert på temaene i intervjuguiden. En ytterligere gjennomgang av intervjuguiden kunne ha ført til spørsmålene ble mer overordnet framfor at de gikk slik i dybden som de gjorde. Den detaljerte intervjuguiden gjorde at datamaterialet opplevdes som stort og litt uoverkommelig, og gjorde analysearbeidet vanskelig.

Lydbånd vil kunne styrke reliabiliteten i oppgaven, siden en da kan bruke informantenes eksakte uttalelser. På den andre siden kan subjektivitet ovenfor datamaterialet være en trussel mot validiteten. Mange antall transkriberte sider kan gjøre at en lett plukker ut iøynefallende gode eksempler og kanskje glemmer de motsiende (Kvale & Brinkmann, 2009). Nøye gjennomgang av datamaterialet førte til at kjennskapen til det økte, og muligheten for å finne gode og gjerne motsigende sitat var stor.

Noen av informantene stilte spørsmål tilbake for å forsikre seg hva det opprinnelige spørsmålet handlet om. Dette kan tyde på at noen av spørsmålene kanskje var litt vanskelig å forstå. Ved å utdype spørsmålene kan en, i følge Kvale og Brinkmann (2009), sikre at forskningen blir mer pålitelig da informantene forstår hva det blir spurt om.

3.4.2 Validitet

Validitet er spørsmålet om metoden undersøker det dens intensjon er å undersøke. Det handler om at fortolkninger av utsagn er dokumentert og logisk konsekvent (Postholm, 2005). Validiteten sjekkes ved å undersøke feilkildene. Med et kritisk syn på egne fortolkninger prøver en å motvirke og unngå en selektiv forståelse og skjev fortolkning. Validering er ikke en produktkontroll, men en kontinuerlig prosess som pågår gjennom hele forskningen (Kvale & Brinkmann, 2009).

I følge Befring (2007) kan en skille mellom teoretisk og empirisk validitet. Teoretisk validitet handler om begrepene som er brukt er gyldige, om det kan fattes en felles enighet om begrepets betydning. Det er altså viktig å definere begreper. Nye begreper har blitt

definert med en gang de presenteres., og i noen sammenhenger satt opp mot hverandre for få finne et best mulig passende begrep. En utfordring har vært og oversette engelske begreper til norsk. Et eksempel, hentet fra ordbok.com, er begrepet ”selvfølelse” som oversettes til ”self-esteem” på engelsk. Dersom en oversetter ”self-esteem” til norsk, blir det ”selvbilde”. Under teoribearbeidelsen ble begrepet ”self-esteem” brukt med varsomhet. Det var viktig å vite at teorien omhandlet selvfølelse og ikke selvbilde før den ble benyttet som teorigrunnlag.

Teoretisk validitet under intervjuprosessen ble tatt hensyn til ved at spørsmålene i intervjuguiden ble forsøkt å stille så enkle og presise som mulig. Om spørsmålene er formulert slik at de er vanskelig å forstå, kan det stille informantens kunnskap på prøve, og en kan dermed anta at validiteten ikke er akseptabel (Befring, 2007). Under intervjuene uttrykte en av informantene at temaet selvfølelse var et så komplekst tema at det var til tider vanskelig å svare på spørsmålene. Endringer av spørsmålene og eksempler ble gitt for å oppnå et bredere forståelsesgrunnlag for spørsmålet. Oppfølgingsspørsmål ble stilt om noe var uklart eller om det var ønske at informanten snakket mer om temaet. Fordelen med det er at en kan dele opplevelsen med informanten, som Dalen (2008) mener er en styrke for validiteten i fortolkningsarbeidet.

For å få et troverdig datamateriale ble det brukt lang tid på å transkribere. Intervjuene ble spolt frem og tilbake for å sikre rett uttalelse, og det ble avsluttet med å høre gjennom hele intervjuet i sin helhet. Det første intervjuet ble transkribert ordrett, mens i de tre andre ble småord som ”hmm, ja, vel” tatt bort for å lette transkriberingsarbeidet. Transkripsjonene var likevel godt forståelige, og virket ikke som de var tatt ut av sammenheng.

Empirisk validitet dreier seg om i hvilken grad en er i stand til å beskrive den faktiske tilstanden på en troverdig og sannferdig måte (Befring, 2007). Ved bruk av intervju som metode er det viktig at spørsmålene er valid i forhold til representerte kategorier i den menneskelige erfaringen (Postholm, 2005). Et av kriteriene for utvalg var at informanten hadde arbeidet med voksne som stammer, slik at intervjuguiden kunne ta utgangspunkt i relevante spørsmål rettet mot deres erfaringer.

Grunnet lite intervjuerfaring opplevdes intervjusitasjonen mer utfordrende enn forventet, og oppfølgingsspørsmålene ble kanskje ikke stilt så ofte som de burde. Det første intervjuet fulgte intervjuguiden slavisk, men ettersom erfaring ble tilegnet ble det enklere å se hvor i

intervjusituasjonen spørsmålene og oppfølgingsspørsmålene kunne stilles som en naturlig fortsettelse på samtaletemaet. En løsning på dette kunne vært gjennomføring av flere prøveintervju.

Fordelen med å bruke semistrukturert intervju er at spørsmålene allerede er forberedt og at en selv kan velge hvor i intervjusituasjonen det er mest naturlig å stille spørsmålene. På den andre siden kan oppfølgingsspørsmål true validiteten (Kvale & Brinkmann, 2009).

Informantene ble stilt ulike oppfølgingsspørsmål som gjorde at ulike temaer ble mer vektlagt enn andre. Under transkriberingen kom dette spesielt til syne da noen svar var kortfattet, mens andre var mer utfyllende.

Informantene fikk intervjuguiden på forhånd, noe som kan være en trussel for validiteten. Deres tolkninger av spørsmålene kunne føre til at de etterstrebet det de trodde var ønskelig av dem å svare, og kan ha ført til usann informasjon. Dette er vanlig kritikk av forskningsintervju at funnene ikke er valide, og kan kun kontrolleres i hvert enkelt tilfelle (Kvale & Brinkmann, 2009). På grunn av tidsmessige årsaker, og tillit til informantene, ble ikke dette etterprøvd. I løpet av analyse- og drøftingsarbeidet kom det frem at én av informantene skilte seg i så stor grad ut fra de andre når det gjaldt spørsmål som angikk det psykologiske perspektivet ved stamming og tanker rundt hva som er en logopedes arbeidsoppgaver. Svarene er lite sammenfallende med det en forventer skal være en logopedes arbeidsfelt dersom en ser på utdanningsplanen for logopedi (<http://www.uio.no/studier/emner/uv/isp/SPED4200/v10/>, hentet 29. mai 2010).

Informantens svar blir nevnt i drøftingsdelen for å konstantere at det finnes ulike oppfatninger og meninger om temaet, men de blir ikke lagt vekt på for å understreke teoretiske synspunkt.

”Ideelt sett vil kvaliteten på håndverksarbeid gi kunnskapsprodukter som i seg selv er så sterke og overbevisende at de faktisk bærer sin gyldighet” (Kvale & Brinkmann, side 264). En gjennomiktig forskning og åpenbare resultater, vil føre til at spørsmål om validitet vil være overflødig (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette er i høyest mulig grad etterstrebet.

3.4.3 Generaliserbarhet

Generalisering er i hvilken grad en kan overføre resultater fra informantene til andre grupper (Dalen, 2008). I følge Kvale og Brinkmann (2009) handler ikke generalisering av kvalitative undersøkelser om å generalisere, men å kunne overføre kunnskap til andre relevante studier. Et utvalg på fire stykker er et for lite antall for å kunne generalisere. Derimot kan andre logopeder kjenne seg igjen i resultatene, og på den måten kan resultatene overføres. Andenæs (2000) mener at det er mottakeren av informasjon som avgjør i hvilken grad resultatene er anvendelig for andre situasjon. For at mottakeren skal kunne kjenne igjen resultater er det viktig at forskeren har funnet tilstrekkelig og relevant informasjon (Dalen, 2008). Det avhenger av en innholdsrik og dyptgripende beskrivelse av resultatene (Kvale & Brinkmann, 2009). Det er ønskelig at logopeder kan kjenne seg igjen i resultatene, og dra nytte av forskningen.

3.4.4 Ethiske overveielser

Ethiske refleksjoner og overveielser er en prosess som knyttes til hele forskningsfasen gjennom intervju, analyse og presentasjon av datamateriale (Befring, 2007; Kvale & Brinkmann, 2009). Ulike etiske dilemmaer og utfordringer ble møtt underveis i forskningsprosessen. ”Samfunnet stiller krav om at all vitenskapelig virksomhet skal reguleres av overordnede etiske prinsipper som er nedfelt i lover og retningslinjer” (Dalen, 2008, side 111). Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2006) har satt forskningsetiske retningslinjer for hvordan forskning skal gjennomføres.

Forskning som behandler personopplysninger er meldepliktig i henhold til Personopplysningslover § 31 (2000). Prosjektet har søkt og fått godkjenning fra Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Personvernet blir og ble tatt vare på ved at informantene er anonymisert og gitt fiktive navn, og e-post mellom meg og informantene ble slettet fortløpende. Datamaskinen har vært passordbeskyttet og låst inn i et skap når den ikke har vært i bruk. Lydbåndopptakene blir slettet ved prosjektets slutt 01.06.10.

På forhånd av intervjuene fikk informantene tilsendt et informasjonsskriv om prosjektet, med en presentasjon av meg, hensikten og innholdet for prosjektet. Under intervjuet fikk informanten opplysninger om prosjektet og at de hadde muligheten til å trekke seg fra prosjektet uten å begrunne sitt valg, og at deres utsagn da ikke ble brukt. De fikk informasjon om at forsker hadde taushetsplikt og at de kom til å bli anonymisert ved å bruke fiktive navn. Deres alder og arbeidsplass er ikke nevnt i oppgaven. Kvalitative undersøkelser foregår ofte i små og gjennomsiktige miljøer, og i slike undersøkelser blir derfor vernet av tredjepart spesielt viktig, og det er opp til hver enkelt hvor mye de ønsker å fortelle (NESH, 2006). I et av intervjuene ble lydbåndopptakeren slått av når informanten ga eksempler om brukere, mens de andre informantene lot lydbåndet stå på. Ingen navn kom frem i intervjuet, kun generelle eksempler.

4. Presentasjon og drøfting av funn

I dette kapitlet vil funn som er kommet frem under undersøkelsen bli presentert. Ønsket er å gi et innblikk i hvilke utfordringer en logoped møter på i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer. Underveis vil funnene bli drøftet og knyttet opp mot teori.

Presentasjonen og drøftingen er organisert i tre hovedtemaer. Første tema er *selvfølelse*, og vil ta for seg hva informantene legger i begrepet selvfølelse, og informantenes oppfatning om lav selvfølelse er utbredt blant voksne som stammer. Den voksnes ønskede mål for behandling og viktigheten av et helhetlig fokus med et psykisk aspekt vil bli presentert til slutt i dette temaet. Andre tema er *lav selvfølelse*, som fokuserer på mulige årsaker til hvorfor noen som stammer utvikler lav selvfølelse, og hvordan selvfølelsen kan påvirke behandlingsresultatet. Det siste temaet er *arbeid med selvfølelse*. Under dette temaet beskriver informantene nødvendigheten av at den voksne må ta ansvar for egen utvikling og interesse for behandling. Rådgivning og gruppebehandling blir presentert som teknikker for å styrke selvfølelsen, og til sist fokuseres det på mangler i behandlingen. Under hvert hovedtema presenteres undertemaer som belyser problemstillingen. En kort presentasjon av hovedfunnene presenteres først i hver hoveddel.

Det er viktig å påpeke at synet på stamming og selvfølelse blir presentert fra informantenes perspektiv, og ikke den som stammers ståsted. Det kan ha ført til at informantene har tolket den voksnes verbale og non-verbale kommunikasjon, som nødvendigvis ikke ville blitt gjengitt på samme måte dersom de voksne selv var blitt intervjuet.

4.1 Selvfølelse

Dette avsnittet fokuserer på om det er vanlig at en logoped fokuserer på å styrke selvfølelsen hos voksne som stammer. Informantens felles inntrykk er at mange av de som stammer har god selvfølelse, og noen bruker stammingen som et positivt tilskudd til personligheten. Det er likevel noen som møter hindringer og utfordringer som gjør at stammingen oppleves som et problem. Dette kan gi seg utslag i lavere selvfølelse. Informantene mener at de voksnes

mål for behandling er å oppnå normal taleflyt, men at de ser at stammingen krever at det fokuseres på flere områder enn kun talen. Etter hvert i behandlingen vil fokuset også settes på det emosjonelle og psykologiske.

4.1.1 Hva er selvfølelse

Informantene gir uttrykk for at de oppfatter begrepet selvfølelse som et evaluerende element av forståelsen av seg selv. Selvfølelse er en kontinuerlig prosess som pågår i situasjoner som kan virke fremmende eller hemmende for selvets velvære. Dette beskriver Mruk (1995) i sin teori som sier at for å forstå seg selv må en ha en helhetlig forståelse av menneskets relasjonelle forhold til seg selv og andre, og hvordan en forholder seg til seg selv som en del av samfunnet. I den forstand kan en si at å knytte tilsvarende begreper til selvfølelse slik informantene gjør, som selvtillit, selvilde og selvoppfattelse, vil være med på å skape en bredere forståelse som kan gjøre det enklere å forstå omfanget av hva selvfølelse betyr.

Det må ha noe med selvoppfattelsen å gjøre, å se på egenskaper og verdivurdering. (Berit)

Det er jo annerledes enn selvilde, men jeg blander de mye... Selvfølelse er jo det at de har et bilde av seg selv som lavere enn andre (Camilla)

Jeg er opptatt av å dele mellom selvfølelse og selvtillit. Jeg leste en gang en bok om det som var eureka for meg. Jeg kan ha god selvtillit at jeg er flink å kjøre bil, men jeg kan ha dårlig selvfølelse fordi jeg har hatt en søsken som har tatt mye plass, eksempel. (Dina)

En av informantene mener at selvfølelse og selvtillit er to begreper som kan knyttes til et helhetlig perspektiv av det å stamme. Hun mener at selvtillit går på det en kan og selvfølelse går på hva en er verdt som person, og utdyper at selvtillit og selvfølelse kan gjøre seg utslagende i forholdet den voksne har til seg selv.

Men så tenker jeg det med stamming, det går både på deg som person fordi de som stammer ser seg selv ofte som en stammer. Men samtidig får de beskjed om at stammingen er ikke det du er, det er noe du gjør. Da går det kanskje mer på selvtilliten da at å ha selvtillit til å snakke, men du kan ha dårlig selvfølelse i bunn. Du kan ha selvtillit til at "jeg kan snakke selv om jeg stammer". Så den balansen er veldig vanskelig. (Dina)

Informanten gir uttrykk for at den voksne får respons fra andre at stamming ikke er noe de ér, det er heller noe de gjør. Noe som kan virke paradoksalt da den voksne ofte føler at stammingen påvirker en som person, da mange har ytret at de føler seg som ”en stammer”. Implisitt kan en tolke at det kan føre til en identitetsforvirring for den som stammer. Stamme, er det noe de gjør eller er det noe de er? Guitar (2006) påpeker viktigheten av å bruke begrepet ”en som stammer” fremfor ”en stammer” for å tydeliggjøre at stammingen kun er en liten del av det personen er. For dem som opplever at stammingens helhetlige vansker begrenser livet deres, kan det tenkes at deres syn på seg selv er at de er ”en stammer”. De avgrensner deres egenskaper og personlighet til å være en med taleflytvansker, noe som kan tenkes å gi utslag i lavere selvfølelse. Mens for dem som føler at stammingen kan være et positivt element, kan det tenkes at de ser på seg selv som ”en som stammer”. I dette legges stammingen til som en del av en større helhet, og det kan tenkes at selvfølelsen øker og vil være god. Denne komplekse vinklingen av stammingens påvirkning på den voksne kan sammenlignes med teoretikernes (Guitar, 2008; Manning, 2001; Shapiro, 1999) oppfatning at stamming er en sammensatt vanske.

De andre tre informantene gir ikke uttrykk for om de har møtt på mange med lav selvfølelse eller ikke, men implisitt kan en lese at de har erfaring med lav selvfølelse. De mener at selvfølelse kan forbindes med lignende begreper som selvbilde og selvoppfattelse, noe som også går igjen i teorien. Ved å trekke flere begreper til selvet kan en forstå kompleksiteten og lettere forstå hva som skiller begrepene fra hverandre. Mange av begrepene fokuserer på det samme, men skilles fra hverandre med små nyanser. En av informantene mener at

Selvfølelse er opplevelsen av å mestre. Det er en følelse av å lykkes med seg selv.(Anna)

Informanten gir uttrykk for at det er et element av evaluering som avgjør om en klarer å nå de mål personen setter. I voksenalder er det mange krav til hvordan en skal oppføre seg, og mange voksne har irrasjonelle krav om hvordan det er å være voksen (Weston, 2007). Det kan tenkes at å ordlegge seg på en veltalende måte kan vise tegn på at en er intellektuell og velfungerende i samfunnet. For den som stammer kan dette oppleves som et problem. Den voksne får kanskje ikke eksponert seg som ønsket, noe som dermed kan være et hinder for god selvfølelse. En slik kommunikasjonsforstyrrelse kan føre til psykologiske og/eller emosjonelle vansker (Guitar, 2006), noe Iverach et al (2009) også fant ut i sin undersøkelse. Mistanken om at mange som stammer møter utfordringer rettet mot kommunikasjon og

sosiale situasjoner ble bekreftet i resultatene av studien da de viste at 60 % av de som stammet hadde sosial fobi.

Summen av dine erfaringer gjør traumene (Anna)

Det kan tolkes at antall negative erfaringer over lang tid vil trolig påvirke selvfølelsen og føre til at den utvikles i negativ retning. Informanten mener at den som stammer vil forvente visse reaksjoner og responser basert på tidligere erfaringer, noe som vil gjøre at situasjoner og hendelser blir angstfylt. I dette utsagnet tilføyer Anna at hun mener at selvfølelse dannes over tid, noe som kan bekreftes i Campbell og Lavallee (1993) og Mruk (1995). Selvfølelsen utvikles gjennom et livsløp, der 3-4 års alder representerer starten for en kognitiv modningsprosess som kan oppleves som det første ønsket å endre stammingen. Etter hvert mener Guitar (2006) at endringer i stammemønsteret og emosjonelle reaksjoner som frustrasjon, angst og frykt vil skape emosjonelle-, psykologiske-, og sosiale vansker. Dersom den som stammer opplever taleflytvansken som uforutsigbar, kan det gi seg utslag i lavere selvfølelse (Furnham og Davis, 2004). Tidsperspektivet som Anna implisitt bringer opp kan altså støttes i teori, og kan være aktuelt for mange som stammer.

Ut i fra svarene kan en lese at informantene har en oppfatning av selvfølelse er et begrep med mange sammenfallende termer. Selvfølelsen utvikles over tid og vil trolig bli påvirket av antall negative eller positive situasjoner. Informantene knytter selvfølelse til stamming da den voksne evaluerer egen kompetanse og verdighetsfølelse. De påpeker at det nødvendigvis ikke betyr at lav selvfølelse er et naturlig produkt av stamming.

4.1.2 Stamming og selvfølelse

Ut i fra et teoretisk syn vil stammingens påvirkning i kommunikasjon, knyttet til hvordan enkeltmennesket tolker seg selv ut i fra andres reaksjoner, utgjøre en hypotese om at mange voksne som stammer har lav selvfølelse. Sett i lys av Mruks (1995) definering av selvfølelse, kan stammingen påvirke opplevelsen av egen kompetanse og verdighetsfølelsen. Dette avkreftes av informantene når det blir sagt at

Mange av dem jeg møter har faktisk en veldig god selvfølelse i bunn, de er litt løvetannbarn.(Dina)

Funnene viser at informantene har et differensiert syn på stamming og selvfølelse. Lav selvfølelse er ikke nødvendigvis et resultat av at den voksne stammer, da mange voksne klarer seg bra til tross for kommunikasjonsvansken. Informantene poengterer at det likevel er noen som opplever stammingens vanskeaspekter som en hindring for ønsket deltakelse i samfunnet, og at det har gitt seg utslag i lavere selvfølelse. I følge Guitars (2006) teori om at stamming er en individuell vanske som kan opptre komplekst og omfattende, og variere i omfang fra person til person, kan informantenes erfaringer bli sett på som et produkt av teori i praksis.

Dersom en analyserer setningen til Dina, kan en lese at ordet ”faktisk” kan tyde på at informantens førsteinntrykk av voksne som stammer har vært at mange har lav selvfølelse, men at erfaring har gitt henne et mer positivt syn på stamming. Informanten utdyper at mange har hatt mulighet til å snakke med andre om stammingen sin, og følelser og holdninger knyttet til talevansken, slik at de i voksen alder har et realistisk og reflektert forhold på stammingen.

De har kanskje snakket mer enn andre barn om følelser og holdninger knyttet til stamming, kommunikasjon. De har blitt tatt med de voksne og fått en god samtale rundt det. (Dina)

Sett i et livsløp kan et slikt arbeid være avgjørende for selvfølelsen i voksen alder. Jo tidligere en iverksetter intervensjon, jo større er muligheten for at stammingen forsvinner (Guitar, 2006). Informanten gir uttrykk for at de fleste som stammer har god selvfølelse, og at det kommer til visuelt uttrykk når en fyller ut PSI (Perception of Stuttering Inventory) i behandlingen. PSI er et skjema som tar for seg den som stammers persepsjon av sekundæradferd knyttet til stammingen (Guitar, 2006, s. 207) Under samtalen med den voksne får informantene ofte inntrykk av at selvfølelsen er god, til tross for at veletablert kjerne- og sekundærstamming. Informanten påpeker at det likevel er noen som anser de emosjonelle og psykiske vanskene for å ha en stor påvirkning i livet deres. Deres frykt for å miste kontrollen gjør at de ikke stoler på taleflyten, og at de forbinder negative tanker til det å snakke.

Jeg har møtt noen som har forferdelig dårlig selvfølelse. De har kjempedårlig selvtillit på det å snakke og de tror ikke de kan snakke i det hele tatt, og de stoler ikke på flyten sin. Selvfølgelig kan det påvirke selvfølelsen deres også fordi de har fått mange negative opplevelser. (Dina)

Noen føler at de som person ikke får uttrykt seg slik de ønsker, og at det går på bekostning av deltakelse i kommunikasjon. De voksne kommer ikke med egne meninger og de trekker seg unna sosiale sammenhenger, som er i tråd med Törnbloms (2006) teori at de med lav selvfølelse tar liten plass i sitt eget liv. Dette er en oppfatning som regjerer for alle informantene, og kan oppsummeres i at

Det er individuelt. Du har voksne folk som stammer og har en tilsynelatende tøff stamming, men som greier seg bra og har en god selvfølelse. Mens andre sliter veldig, og ikke minst folk som skjuler det har det beinhardt (Anna).

Det kommer også frem i undersøkelsen at det er vanskelig å stigmatisere de som stammer, da mange av de som stammer er bevisst egne styrker og har god selvfølelse, mens andre fokuserer mer på stammingen og de vanskene som følger. Disse kan karakteriseres av at de har hatt lite interesser og hobbyer, få venner og innesluttethet. Ene informanten stiller seg undrende til om det er fordi den som stammer trodde at de ikke fikk venner på grunn av taleflytvansken, om de trakk seg unna eller at andre ble lei av å vente på ord som ikke kom og at det resulterte i at den som stammet ble oppfattet som "ikke kul nok". Personlighet har mye å si for selvfølelsen, mener informanten. Dette kan sees i tråd med undersøkelsen gjort av Furnham og Davis (2004) som fant ut at selvfølelsen vil bli påvirket av blant annet alvorlighetsgrad og personligheten.

Den samme informanten mener at å være personlighetstrekkene utadvendthet og innadvendthet spiller en viktig rolle i behandlingen. Sammen med den voksne utforsker hun barnebilder for å se om personen stod fremst eller gjemte seg litt bak. Hun mener at dette kan gi klarhet for den voksne hvem han/hun er. Kanskje er en lav selvfølelse et produkt av personlighet, og ikke stammingen alene? Informanten mener at forutsetninger for god selvfølelse kan ligge i en barndom med gode venner, flere interesser og utadvendt personlighet. Av dette kan det tolkes at sosial stimulering øker barns selvfølelse slik at den i voksen alder vil være positiv, noe som sammenlignes med Gjøsund og Husebys (2004) teori om at interaksjon påvirker personens oppfattelse av selvet. Av dette kan det tenkes at erfaringer over tid påvirker selvfølelsen.

Informantene trekker frem en gruppe voksne som stammer for å være potensielt mer utsatt for lav selvfølelse enn andre. De som maskerer stammingen gir oftere inntrykk av at de er opptatt av selvfølelsen, og deres forsøk på å unngå ord og situasjoner kan føre til begrensninger i sosiale settinger. Deres forestilling om at andre ikke skal vite om

taleflytvansken, blir revet ned når de opplever brudd i talen. Dette kan sees i tråd med Guitars (2006) teori om at de som maskerer stammingen opplever at de taper ansikt når de stammer. I kommunikasjon kommer ikke budskapet ordentlig frem, de må endre på ordlyden, og ofte blir det ikke slik de opprinnelig hadde planlagt å si det. Setningene bærer preg av å være av dårlig kvalitet.

Hadde en analysert setningen etterpå kunne en ha sett at en personlig kanskje ville brukt andre ord. Men det er ord som den som stammer vil prøve å unngå. (Dina).

Deres forsøk på å fremstå som normalt taleflytende lykkes i mange sammenhenger, og en av informantene påpeker at det noen ganger kan være vanskelig å høre at maskering finner sted. På grunn av maskeringen, kan det tenkes at deres livskvalitet er dårlig. Dette sees i sammenheng med Guitar (2006) som sier at de som maskerer stammingen ofte vil møte begrensninger, spesielt i sosiale sammenkomster.

Det finnes altså variasjoner innen selvfølelsen hos de som stammer, slik det finnes variasjoner blant den øvrige befolkningen. En voksen som stammer kan oppleve stammingen som et tilskudd for personligheten, mens en annen kan mene at stammingen er et hinder for egen utvikling (Guitar, 2006). ”Det er ikke likhetstegn mellom stamming og lav selvfølelse”, som en av informantene konkluderer med. Men for dem som opplever at stammingens helhetlige vanskeaspekter begrenser deres kompetanse og verdighet, kan det, i følge Mruk (1995) føre til lavere selvfølelse.

Inntrykket jeg sitter igjen med er at mange av de voksne som stammer som har god selvfølelse. Problemstillingen min fokuserer på utfordringer rettet mot lav selvfølelse hos voksne som stammer, så resterende drøfting vil i hovedsak ta for seg denne gruppen, mens enkelte kapitler fokuserer mer på det generelle og kan relateres både til de som har god selvfølelse og til de som har lavere selvfølelse.

4.1.3 Den voksnes fokus i behandling

Informantene har en felles oppfatning av at hovedmålet for den som stammer er å oppnå en så normal flytende tale som mulig. Når de kommer til logoped ønsker de å se en rask bedring

og vektlegger teknikker som kan hjelpe dem å redusere stammingen. I følge Guitar (2006) er det få voksne som oppnår dette målet da stammingen er så veletablert med kjerne- og sekundærstamming. En av informantene påpeker at mange av de voksne som har gått hos logoped tidligere vet dette.

Ofte har de hatt en logoped som har vært nøye med å si at de mest sannsynlig kommer til å stamme selv om de trener på forskjellige ting. (Dina)

Informanten uttrykker at den voksne har håp om en stammefri tale, til tross for teoretiske påstander om at normal flytende tale er vanskelig å oppnå. Hun reflekterer videre at det er viktig å gi den voksne håp for bedring, men samtidig være realistisk i forhold til ønsket om normal flytende tale.

De vektlegger quickfix holdning, sånn "hva har du av teknikker som kan helbrede meg?". Etter hvert ser de at det må arbeides med det kognitive (Camilla)

Et felles synspunkt for alle informantene er at det er viktig at den voksne og logopedene finner et felles mål som er innen realistiske rammer. Målet er ofte at det er den voksne som skal ha kontroll over stammingen, ikke stammingen som skal ha kontroll over den voksne.

Etter hvert som den voksne arbeider med teknikk mener informantene at personen innser at stamming også kan kreve at det settes fokus på andre behandlingsområder enn kun med talen. Det kan være, som en informantene sier, at den som stammer kan synes det er skummelt å ta kontakt, legge frem prosjekter eller være aktiv i forelesninger. For noen kan det være så tøft at det er et spørsmål om å greie et studium eller ikke. Kanskje har den som stammer møtt på situasjoner på jobb der den voksne har innsett at egne muntlige prestasjoner ikke sammenfaller med de standardene som er satt for yrket.

I situasjoner det gjelder der de skal holde foredrag har de lavere selvfølelse, eller si talesituasjoner, enn de øvrige i befolkningen. (Camilla)

Det kan virke som at mange av de voksne mener at å gå til logoped vil resultere i raske løsninger som fremmer normal taleflyt, men at de innser etter hvert at stammingen er en etablert vanske som krever tid og et helhetlig fokus for å endre. De emosjonelle og psykiske vansken kan være en så stor del av personen at det gir store begrensninger. Dette er i tråd med Contures (1999) utsagn om at voksne som stammer kan oppleve reservasjoner i blant annet akademiske og sosiale situasjoner. "Da er det på tide å få hjelp", som Anna sier.

Informantenes helhetlige perspektiv på stamming kan trekke paralleller til Guitars (2006) teori om at stamming kan vise seg som en språklig, kommunikativ, psykologisk og/eller emosjonell vanske. Informantene har erfaring med å arbeide med taleflytvansken på flere plan. De uttrykker at det er en nødvendighet for å nærme seg målet at den voksne skal ha kontroll over stammingen.

Hvis det skal være en vedvarende effekt må du også ha med hodet... Hvis du ikke har med hodet, som er min teori, altså den kognitive delen av det, så kan du nesten drømme om å få gjort noe med stammingen din. (Dina)

Når den voksne får et bredere perspektiv på stammingen kan personen oppleve at behandlingen gir større mening og at det er spennende når de merker forbedringer i flyten. Det kan skape motivasjon for å fortsette, og setter Törnbloms (2006) teori om at motivasjon skapes ut i fra at noe gir mening og at en føler seg tilfreds med seg selv og egne prestasjoner, ut i praksis.

Det kommer altså frem at informantene mener at de voksne ønsker å bli kvitt stammingen, men for dem som har gått til logoped tidligere er dette et urealistisk mål. Etter hvert som behandlingen går fremover, mener informantene at den som stammer ser selv at innovasjonen må fokusere på flere områder enn kun det språklige. Det emosjonelle og psykiske er aspekt som er naturlige fokusarenaer.

4.1.4 Psykisk aspekt i behandling

Studien viser at det er delte meninger om hvorvidt det psykiske aspektet blir vektlagt som en del av stammebehandlingen.

Vi prøver å få dem til å tenke at det ikke er noe psykisk galt med dem. (Dina)

Det er for lite fokus på det psykiske, og for få som ønsker å jobbe med det. (Camilla)

Informantenes ytringer kan gradvis deles inn etter fokus på den psykiske vektleggingen i behandlingen, fra der en prøver å dempe det psykiske, til der en annen ønsker et større fokus på det psykiske. Det kan dog virke som en felles oppfatning at sinne, frykt, frustrasjon og skam er emosjonelle reaksjoner som er å finne hos stammende voksne. Dette er reaksjoner

som på sikt kan gjøre at de psykiske vanskene tilknyttet stammingen får et større fokus. Dette er sammenfallende med Guitars (2006) teori om de vanligste emosjonelle reaksjoner som kan være fremtredende hos voksne som stammer.

En av informantene gir uttrykk for at hun demper det psykiske aspektet for å styrke selvfølelsen. Hun mener at de som stammer tror selv at de har en psykisk lidelse, og at det er viktig å moderere denne oppfattelsen. Fremgangsmåten baserer seg på informasjon om den naturlige utviklingen av taleflytvansken med kjernestamming, sekundærstamming, årsaksfaktorer til stammingens opprinnelse og naturlige reaksjoner på situasjoner der en møter overraskende hendelser.

Det emosjonelle vil alltid komme som en faktor av stamming dersom en stammer over lengre tid. (Dina)

Dette kan sammenlignes med Guitars (2006) årsaksforklaring om hvorfor en utvikler emosjonelle reaksjoner ved stamming gjennom å sammenligne det med en bil med motortrøbbel. Frustrasjon og frykt utvikles som reaksjoner på usikkerheten om og når bilen vil stoppe igjen. Informanten prøver å ufarliggjøre stammingen og får de voksne til å tenke at de emosjonelle reaksjonene er en naturlig del av hvordan menneskets kropp er bygd opp.

Det kan tenkes at en slik forklaring vil få den voksne til å sette helheten av stamming i perspektiv, og forstå at kroppens reaksjoner er en naturlig respons på fryktinngytende erfaringer. En voksen som stammer har mest sannsynlig stammet siden barndommen, og i følge Guitar (2006) vil både stammingen og de emosjonelle reaksjonene gi seg utslag i etablerte mønster som kan være vanskelig å oppheve. De emosjonelle reaksjonene kan oppleves som vanskelige og kan utfordre det psykiske. Guitar (2006) mener at dette er en del av stammeaspektet, noe som også sammenfaller med Dinas utsagn. I tråd med Murphy (1999) som sier at emosjonelle reaksjoner ikke kan relateres til psykiske lidelser, prøver informantene å få den voksne til å forstå at de naturlige reaksjonene på stammingen ikke er psykiske vansker. Det kan tenkes at et slikt arbeid kan få en voksen til å endre syn på stamming og de emosjonelle reaksjonene, slik at personen vil kjenne seg psykisk sterkere til å håndtere de utfordringene som følger med stamming. En mulig ringvirkning kan være økt selvfølelse.

Flere av informantene vektlegger en mer kognitiv innfallsvinkel for å fremme taleflyt. De mener at ved å snakke om stammingens kompleksitet og utfordringer er det større sjanse å

oppnå en økt selvfølelse hos den som stammer. En kan ikke bare arbeide med talen, å terpe på blokkeringer, repetisjoner og forlengelser, en må ”ta hull på isfjellet og se på helheten” som en av informantene sier.

Det vektlegges å ha et godt bilde av deg selv og ha tro på deg selv slik at det kan løftes opp til et nivå der en liker den man er på den måten en er ment å like seg selv. Det er en vesentlig ting. (Anna)

Informanten påpeker at det er viktig å arbeide med selvfølelse, ikke bare si ”du er så grei” og tro at slik type ros vil styrke selvfølelsen. Fordelen med en slik tankegang kan begrunnes i de funn som er gjort av Craig et al (2009), som viser at stamming påvirker den mentale helsen og utfordrer livskvaliteten. De fant ut at ved å bevisstgjøre både språket og de emosjonelle og psykiske vanskene med stamming kan den som stammer opparbeide et godt forhold til seg selv.

En av informantene bruker en modell i arbeidet for å styrke personens livskvalitet. Den går ut på mye av det samme; å snakke om eget forhold til stamming.

Jeg er inspirert av modellen til Michael Palin Institute, som er en kognitiv tilnærming... Den er anvendbar... Du kan gå til konkrete situasjoner som oppstår; hvilke tanker hadde du, hvilke følelser ga det deg, hvilke fysiske reaksjoner kom og hvordan gikk det med adferden din. (Berit).

Målet er å skape et visuelt bilde av hvordan stammingen utarter seg og hvilke utfordringer som er spesielt tøffe. Den som stammer blir bevisst egne tanker, følelser, fysiske reaksjoner og adferd i situasjoner der stammingen eskalerer og som kan virke mer utfordrende enn andre. En slik modell kan brukes i spesifikke situasjoner og på et mer generelt plan. Det kan tenkes at den voksne får et distansert forhold til egen stamming da opplevelsene og følelsene ikke lenger er i hodet, men er uttalte. En slik modell kan dermed ha en positiv effekt da den fokuserer på den voksnes opplevelser av å stamme.

En annen innformant mener at den voksne må ønske å arbeide med det psykiske for at hun skal kunne tilby en bra behandling. Å fokusere på det psykiske perspektivet anses som en nødvendighet for å oppnå taleflyt og økt selvfølelse. Hvis de voksne ikke ønsker å arbeide med det psykiske aspektet, råder hun dem til å oppsøke en annen logoped da hun ikke vil ha et godt nok behandlingstilbud for dem.

Informanten mener at det er for få logopeder som ønsker å arbeide med det psykiske aspektet i behandling. Hun tror årsaken er at mange logopeder ikke føler seg sikre nok i arbeidet med de som stammer. Grunnen til det kan være at det er for lite om det i utdannelsen, mener hun.

Jeg tror det er for lite om det i utdannelsen, så hvis noen gjør det er det fordi de har en ekstrautdanning... Men jeg synes jeg ser at folk ikke har lyst å jobbe med stamming nettopp fordi at teknikkene holder ikke. Det holder ikke å gå ned i halsen, det holder ikke å videnstille. Dermed tror jeg at terapeuter føler at de ikke er gode nok. (Camilla).

Det kan tolkes som at hun har en oppfattelse at det er flere som etterlyser et større fokus på det psykiske, og at det i praksis har vist seg nødvendig å etterutdanne seg for å oppfylle de utfordringene som følger med stamming. Hun påpeker at det finnes bøker og filmer om selvfølelse som en kan lese for å øke kompetansen og gi følelsen av å være sikker i arbeidet en gjør. Om en må gå så langt for å være sikker i arbeidet sitt, kan det stilles spørsmål om hvorvidt en bør henvise den voksne til andre eller ikke. Det henvises til Norsk Logopedlags yrkesetiske retningslinjer (www.norsklogopedlag.no, hentet 24. april 2010) paragraf 8, at et medlem bør samarbeide med andre fagpersoner, søke faglig bistand og eventuelt vise klienter til andre spesialister.

Det psykiske aspektet i behandling har vist seg å være et tema som det er delte meninger om, alt fra at det dempes til at det blir et ikke-eksisterende tema for den voksne, til at behandlinger tar utgangspunkt i det psykiske for å øke taleflyten. Det kan virke som at det logopeden har erfaring med og tro på for å oppnå gode resultater, er det som er i fokus for det behandlingstilbudet de kan tilby.

4.2 Lav selvfølelse

Informantene ble spurt om hva de mener kan være årsaken til at mange voksne som stammer har lav selvfølelse. Undersøkelsen viste at situasjoner som involverer tale kan regnes som hovedårsaken til at selvfølelsen eskalerer i negativ retning, fulgt av emosjonelle reaksjoner som dannes på grunnlag av talesituasjonene. Som i tråd med funnene til MacInnon et al (2007), beskriver også informantene at holdningene og stereotypiene i samfunnet er negativt rettet mot de som stammer. De mener at tidligere behandlingserfaringer eller mangel på behandling også kan være påvirkende faktorer for lav selvfølelse. Selvfølelsen kan påvirke

behandlingen i både positiv og negativ retning. Lav selvfølelse kan føre til at logopeden ikke kan tilby en god nok behandling, da det kan være vanskelig for den voksne å tro på fremgang. Resultatene vil da heller ikke vise til økning i taleflyten. Den som stammer kan oppleve gode perioder, der selvfølelsen stiger i takt med taleflyten. Men stammingsens ustabilitet kan fort gjøre at den voksne møter motgang og svekket tro på seg selv. Dette sammenfaller med Smiths (1999) teori om at stamming er en dynamisk vanske.

4.2.1 Situasjoner som kan utfordre selvfølelsen

Informantene legger frem ulike eksempler på situasjoner som kan være et hinder for selvfølelsen, men en kan lese at det hersker en generell oppfatning av at kommunikasjon er situasjoner som kan oppleves som utfordrende for den voksne som stammer, noe som kan virke naturlig da stamming er en kommunikasjonsvanske. De voksne kan ha god selvfølelse på andre områder, men gir spesielt uttrykk for at selvfølelsen er lav når det kommer til kommunikasjon. En av informantene nevner den daglige kommunikasjon som svært utfordrende for en som stammer.

Du kan tenke på at du sier i løpet av en dag, alt det småpratet, som er en bekreftende prat. ”jeg synes du er allright, så derfor småprater jeg med deg”. Det er jo helt unødvendig. Det er småjatiing for å bekrefte et vennskap, at en liker hverandre. Men når folk stammer, så koster det så mye å si at du har en fin genser, så da ler han kanskje være. (Anna)

Småprat for å bekrefte den andre kan være en utfordring for den stammende da taleflytvansken hemmer kommunikasjon, noe som kan føre til at den voksne velger å ikke delta i samtalen. Da den voksne kan møte uoverkommelige krav om å snakke flytende, som kan føre til at personen vil grue seg for å snakke for han/hun vet at talen er ustabil og kan ende i brudd, er det grunn til å tro at angst vil være en naturlig reaksjon. Craig et al (2009) har forsket på akkurat dette feltet og funnet ut at stamming kan forårsake at den sosiale- og emosjonelle fungeringen blir påvirket i negativ retning, og at stammingen kan føre til angst i sosiale situasjoner som på sikt kan lede til lavere livskvalitet og selvfølelse. Informantene mener at de emosjonelle reaksjonene som oppstår på grunn av talesituasjoner ofte ligger til grunn for at den voksne oppsøker hjelp hos logoped.

... noen kommer for den psykososiale biten. De blir enten ensomme eller får angst, de synes det er skummelt å ta kontakt. (Anna)

Emosjonelle reaksjoner vil øke med alder og alvorlighetsgrad av stamming (Guitar, 2006), og tre av informantene gir uttrykk for at det er emosjonelle reaksjoner som kan være den utfordringen som kan føre til lavere selvfølelse ettersom den som stammer blir eldre. Deres møte med voksne har gitt erfaring med at reaksjoner som angst, redsel og frykt for å stamme kan være vanlige emosjonelle fremstillinger av taleflytvansken.

Selvfølelse kommer etter hvert når vi begynner å differensiere hvorfor en er redd, hvorfor en har frykt, hvorfor en ikke tror på seg selv. (Camilla)

Utsagnet kan tolkes slik at en ved å snakke om årsaken til at en opplever frykt, får den voksne muligheten til å reflektere over årsaker til reaksjonen og at selvfølelsen kan ligge i bunn av de emosjonelle reaksjonene. Ved å fokusere på de emosjonelle reaksjonene og årsakene til dem kan en eliminere hendelser som kan true ytre og indre trusler mot selvfølelsen, er det en mulighet for heving av selvfølelsen. En av informantene fremhever de under tjue som spesielt sårbare for stamming og dens vanskeområde. De er i fasen for å søke videre utdanning, og har ofte eliminert mulighetene for skoloring innen yrker som krever kommunikasjon. Derfor står de igjen med linjer som de egentlig ikke ønsker å fordype seg i, men føler de må velge på grunn av at deres muntlige prestasjoner ikke sammenfaller med de krav til kommunikasjon som andre yrket forlanger. I tråd med Furnham og Davis' (2004) er dette ikke usannsynlig. Forskningen deres viste at de som stammer faktisk velger yrker med lite kommunikasjon, og at de mener de kunne hatt en bedre jobb dersom de ikke stammet.

En av informantene mener at situasjoner som kan relateres som en del av det å være voksen, kan være en hemmer for selvfølelsen. Nye relasjoner kan være en utfordring da de er arenaer for å måtte stå frem som en som stammer. Der kommer spesielt utfordringen med småpratning frem, noe som er nødvendig for å danne relasjonen. Stamming kan påvirker det sosiale i så stor grad at den som stammer opplever det som fryktinngytende å blant annet stille opp på jobb, ha foredrag eller være student der det settes krav å være muntlig aktiv.

Det kan være jobbsammenheng som utløser det, jobb eller jobbintervju, at du tar tak. Kanskje sjefen foreslår at du gjør noe med det. Det ligger mye under. (Anna)

Harter (1999) påpeker dersom en ikke klarer å oppnå standard for hva som kan forventes av voksne, vil det påvirke selvfølelsen i negative retning, og det kan tenkes at Annas erfaring baserer seg på at den voksnes muntlige prestasjoner ikke imøtekommer den standarden som er satt for yrket, og at det dermed stiller krav om å forbedre taleflyten. Informantenes

erfaringer kan sees i tråd med undersøkelsen til Klompas og Ross (2004), der de fant ut at voksne som stammer ofte møter krav relatert til kommunikasjon fra utdanning og jobb. Det kan tenkes at den som stammer ser det som nødvendig å arbeide med taleflyten for å beholde jobben og tilfredsstille de kravene som personen møter relatert til talesituasjoner. Et interessant forskningsfunn som kan være med å belyse dette problemet er at samfunnet har en oppfatning at enkelte yrker, særlig advokat, dommer og logoped, ikke egner seg for en som stammer da de stiller høye krav til muntlige prestasjoner og kommunikasjon (Danielsen & Gabel, 2004). Det kan altså være forventede krav til kommunikasjon og holdninger i samfunnet som kan virke truende for selvfølelsen, og føre til at den voksne søker hjelp hos logoped.

To av informantene mener at reaksjoner fra andre er en av hovedsituasjonene som kan utfordre selvfølelsen. Mange av de som stammer har opplevd at folk har snudd seg eller gått vekk når de begynner å snakke, og at de dermed ikke opplever at de er interessante nok. Dette kan støttes i at andelen negative bekreftelser fra andre vil kunne hemme selvfølelsen, og gjøre slik at de negative situasjonene vanskelig lar seg endre til å være et positivt tilskudd (Weston, 2007). Informantene tror at folk ikke vet hvordan de skal reagere eller at de ikke har tid til å vente, og at de dermed avbryter eller fullfører ord og setninger for den som stammer.

De som jeg har hatt sier at de har opplevd at noen har snudd seg bort når de har snakket. De er ikke interessante nok. Men det går heller på de andre ikke vet hvordan de skal reagere eller at de ikke klarer å vente lengre, de bare avbryter eller fullfører setningene for dem. Og det gjør de i beste mening siden de ikke vet hvordan de skal reagere. (Dina).

Det kan gjøre seg utslagende i følelsen av å ikke være akseptert av andre kan være nedbrytende, og føre til å ta kontakt med andre blir vanskeligere. Undersøkelsen viser at de under tjue som melder om reaksjoner som kan relateres til mobbing. De voksne gir ikke uttrykk for å bli mobbet, men informanten utelukker ikke at også denne aldersgruppen opplever å bli trakassert.

Dette med mobbing og reaksjoner fra andre, det er vel det som jeg hører om. Det er ikke særdeles sett voksne som snakker om det, det er mer de under 20. Det er ikke de voksne som først begynner å snakke om det, men det kan jo ha andre årsaker. Det blir kanskje for pinlig, det blir ikke et problem, men.. Det oppleves annerledes når du er tolv år enn når du er 23. (Berit)

Hennes teori er at mange av de voksne synes det flaut å snakke om at de blir mobbet av andre. Noe som kan tenkes å være en naturlig adferd, da mobbing oftest relateres til skolesammenheng. Mobbing kan ikke utelukkes som en utfordring om det sees i sammenheng med en undersøkelse av Crichton-Smith (2002). Funnene viste at 83 % av deltakerne ga uttrykk for at de ble mobbet i skolen grunnet taleflytvansken. Det nevnes ikke om studien tok utgangspunkt i ungdomsskole, videregående eller høyskole/universitet. Men undersøkelsen nevner at opplevelsen av mobbing, som en negativ tilbakemelding, førte til kortvarige og langvarige konsekvenser for selvfølelsen og evnen til å vedlikeholde personlige relasjoner.

Studien viser at talerelaterte situasjoner er det som oppleves som den største utfordringen for den som stammer, noe som kan tenkes å være naturlig da stamming regnes som en kommunikativ vanske. Andre utfordringer som nevnes er emosjonelle reaksjoner, reaksjoner fra andre og mobbing. Om en analyser situasjonene og finner kjerneproblemet, kan det tenkes at de utspringer fra talerelaterte situasjoner. På bakgrunn av disse opplysningene kan det trekkes slutning at selvfølelsen til en som stammer først og fremst blir utfordret av talerelaterte situasjoner.

4.2.2 Holdninger i samfunnet

Studien viser at informantene har ulike oppfatninger om hvordan holdningen i samfunnet er mot de som stammer. Funnene kan graderes fra at holdningene er negative grunnet lite kunnskap, til at holdningene er positive og kan karakteriseres av akseptering av stamming som kommunikasjonsvanske.

To av informantene mener at holdningene er blitt bedre med årene, men at kunnskapen om stamming enda befinner seg på et minimumsnivå. Informantene mener at det er viktig å opplyse hva stamming er, hva konsekvensene er og hvordan en bør opptre i samtale med en som stammer, slik at en på den måten kan unngå at de som stammer opplever seg oversett, ynkelig og vár.

De føler seg ynkeliggjort og nedverdiget med å ikke få sagt det de skal. Folk snakker for dem. Jeg tror det mangler en del generell kunnskap i samfunnet om hva stamming er og hva konsekvensene av det er. Hvordan oppfører vi oss ovenfor en person som stammer. Det mangler noen biter. (Anna)

Informantene rapporterer om at de voksne har opplevd at andre går eller snur seg bort når de snakker til dem, noe som fører til at den som stammer ikke føler seg interessant nok som kommunikasjonspartner. Slik adferd kan oppstå fordi den andre ikke vet hvordan en skal reagere, som kan resultere i at den andre avbryter eller fullfører setningene for den som stammer. Manning (2001) fokuserer på å heve kunnskapen om stamming i samfunnet for å endre unødvendige responser fra de som ikke stammer. Dersom kunnskapen økte ville trolig ikke den med taleflytvansker oppleve å bli tolket som uintelligent. Responsene fra andre baserer seg på å snakke saktere og forsiktigere, og bruke enklere ord og syntakser. Noen prøver å avslutte samtalen så fort som mulig, eller i verste fall unngå å snakke med den som stammer. Det har vist seg at deltakere i kommunikasjon med en som stammer viser reaksjoner som utålmodighet og avvisning (Guitar, 2006). Sammenfatter en det med teori om at den signifikante andre påvirker hvordan en opplever seg selv som en del av kommunikasjonen (Gjøsund & Huseby, 2004), kan det tenkes at den som stammer føler seg oversett, ynkeliggjort og nedverdiget, som er i tråd med det Anna mener.

En av informantene nevner kulturelle forskjeller som et eksempel på at holdningene har blitt bedre, men det er enda lang vei igjen før total akseptering kan finne sted.

Jeg tror at de som kommer fra muslimske land, uten å svartmale dem, tror at det er en straff fra gud. Det er ikke noe å gjøre med det, det er guds vilje. (Dina).

Hun nevner videre at de som kommer fra vestlige land har et mer realistisk syn på taleflytvansken med tanke på hvilke resultat som er mulig å oppnå, både i positiv og negativ forstand. Dette kan fortelle noe om at det er et behov for opplysning av hva stamming er, mulige årsaker til hvorfor det oppstår, hvordan det utarter seg og hvilke tiltak en kan sette i gang for å nærme seg en mer flytende tale.

Det kan tolkes at så lenge negative holdninger eksisterer er det viktig at logopedene gjør sitt ytterste for å styrke kunnskapen om stamming, slik at den som stammer kan føle at vansken blir akseptert og godkjent. Informantene mener at signifikante andre i kommunikasjon bør bli opplyst hvordan de forholder seg til en som stammer på en mest optimal måte, slik at

responser og reaksjoner, som avslutning av setningene og utålmodighet, kan opphøre. Et resultat av dette kan være at selvfølelsen til mange som stammer kan øke. I følge Emmanuel Lèvinas (referert i Weston, 2007) bygger selvfølelsen på et sosialt fenomen. Den dannes og utvikles på grunnlag av bekreftelser fra omverdenen, og på bakgrunn av det kan det tenkes at kringkasting av stamming for å øke kunnskapsnivået i samfunnet, vil føre til at den som stammer trolig vil oppleve en økt selvfølelse.

De to andre informantene mener derimot at befolkningen forstår at den som stammer bruker lengre tid på å snakke og har flere pauser i talen enn de som har normal taleflyt. Selv om pauser som oppstår i samtalen kan være et stressende element, mener informantene at befolkningen har medmenneskelige, forståelsesfulle og omsorgsfulle holdninger rettet mot de som stammer.

Stort sett tror jeg folk synes synd på de som stammer. Jeg tror ikke folk mener at de er dumme, jeg tror ikke folk ser ned på dem og jeg tror folk føler med dem... Stakkar, uten at det er stakkarlig ovenfra og ned. (Camilla).

Dette kan tolkes som at de mener at kunnskapen i samfunnet er høyt nok til at de som stammer blir akseptert og tatt hensyn til blant befolkningen. Denne holdningen kan sees i sammenheng med Mannings (2001) teori. Han mener at noen vet hvordan en bør forholde seg i en samtale med en som stammer, og at disse viser empati og forståelse for stammingens påvirkning på kommunikasjon. Dette kan tenkes å være et steg på veien mot en allmenn akseptering og bevisstgjøring av stamming. Jo flere som kjenner til hvordan en best bør opptre i samtalen med en som stammer, jo enklere kan det være for den som stammer å ha et godt forhold til seg selv, tatt Westons (2007) teori om at selvfølelsen blir påvirket av de bekreftelsene en får fra andre, i betraktning.

Man får bekreftet det en tenker inni oss. Så om vi har positive tanker inni oss, så får vi også en bekreftelse på det og på den skyter selvfølelsen fart. (Camilla)

I lys av Westons (2007) teori kan det tenkes at ved å fokusere på det positive fremfor det negative, vil selvfølelsen øke, og positive stereotyper, holdninger, tilbakemeldinger og responser trolig vil oppleves som en styrke for den som stammer. Slik at det på sikt kan være en mulighet at den som stammer ikke opplever reaksjoner fra andre som utfordringer som kan true selvfølelsen.

Informantenes meninger om holdninger i samfunnet kan deles i to ulike syn på kunnskap om stamming blant befolkningen. Det kan tolkes at positive og medmenneskelige holdninger mot de som stammer kan være med på å opprettholde en positiv selvfølelse. Men for å oppnå det, bør kunnskapen blant befolkningen økes slik at stereotypier endres til det positive, og samfunnet endrer synet på stamming som kommunikasjonsvanske. Ansvar legges både på logopeder, de som stammer og signifikante andres evne til å ta i mot denne kunnskapen og endre sine holdninger.

4.2.3 Tidligere behandling

På 1980-tallet skjedde en revolusjon i tankegangen hvordan en skulle behandle en som stammet. Fra da av ble intervensjon satt i gang så tidlig som mulig (Mørk, 1994; Guitar, 2006). Et interessant poeng i forhold til dette er at mange av de voksne var barn på denne tiden. Det kan trekkes et grovt skille ved 25 år, de som er under det har trolig fått behandling på et tidlig tidspunkt, mens de som er over 25 har kanskje opplevd å ikke få behandling for taleflytvansken. To av informantene poengterer dette og sier at den påvirkningen tidligere behandling kan ha hatt på selvfølelsen, vil være avhengig av den voksnes alder. For dårlig behandling av barn kan gjøre at de sliter med lav selvfølelse i voksen alder.

Det er den behandlingen som ikke ble gjort som er skadelig. (Camilla)

Manglende behandlingen av barn før 1980-tallet kan ha ført til noen voksne som stammer sliter mer med taleflytvansken enn de hadde gjort dersom de var gitt et behandlingstilbud.

Det har vært altfor dårlig behandling av små som gjør at de ikke kan ta med seg noen teknikker som er utrolig viktig og ha i ungdomsårene når selvfølelsen utvikler seg som mest (Camilla).

Informantene påpeker at det logopediske feltet har utviklet seg de siste årene, og store forandringer gjør at flere kanskje opplever fremskritt og ser behandlingen som hensiktsmessig. Camilla overfører behandlingstilbudet til dagens praksis og konkluderer med at all behandling er god behandling. Anna ser på behandlingen i et litt mer helhetlig syn og trekker også inn erfaringer som en av årsakene til lav selvfølelse. De generelle erfaringene og holdninger i samfunnet kan være like mye påvirkende faktorer som utfall av tidligere

behandling. Et slikt syn ”fordeler” skylden for lav selvfølelse og kan gjøre det lettere å forstå stammings kompleksitet og hvordan den kan oppfattes av andre.

De to andre informantene mener at kjemien mellom logoped og den voksne er viktige forutsetninger for en god behandling.

Det er helt klart at hvis du har gått til logoped i 15-20 år, som mange av de voksne har, og du føler at det ikke har hjulpet deg i det hele tatt, da vil du føle at det påvirker selvfølelsen. ”Det er noe galt med meg, jeg kan ikke dette.” Eller du har forstått gjennom snakking med foreldrene at denne logopeden ikke er så veldig god for deg. I de tilfellene når vi kommer inn at det er stopp hos logoped, da prøver vi å vinkle det til at ”du og logopeden har kanskje ikke så god tone”. (Dina)

Dersom fremgangen uteblir kan det være at forholdet mellom logoped og den som stammer grunner i personlige attributter som ikke går overens. Ut i fra teori om motivasjon (Weston, 2007), kan det tenkes at dersom den som stammer ikke opplever bedring etter lengre tid kan det føre til svikt i engasjement og lyst til å gjøre endringer i talen, noe som kan føre til at tidligere behandling kan resultere i følelse av oppgitthet og meningsløshet. Et slikt utgangspunkt er ikke en påvirkende faktor for et godt samarbeid. Personens forestilling om et utfall kan avvike fra det faktiske resultatet, som i følge Rosenberg (1965, referert i Mruk, 1995) kan føre til lavere selvfølelse.

Informantene mener at tidligere behandlingserfaringer kan være en påvirkende faktor for lavere selvfølelse. Manglende behandling kan ha ført til at den voksne har større vansker med talen og emosjonelle reaksjoner enn dersom behandling hadde vært satt i gang på et tidligere tidspunkt. Behandling preget av dårlig kjemi mellom logoped og den som stammer, samt den voksnes generelle erfaring kan også regnes for å være faktorer for lavere selvfølelse.

4.2.4 Selvfølelsens påvirkning av behandling

Det råder en felles oppfatning blant informantene at gode perioder med normal taleflyt kan ha en positiv effekt på selvfølelsen. Følelsen av normal flytende tale skaper motivasjon og engasjement, og den voksne er ofte lettere å arbeide med da de er preget av slik positivitet.

Livet ser vel litt lysere ut i en god periode. Det gjør det vel for de fleste uansett. (Berit)

Har du gode perioder så får du også bekreftelser på det, og da føles det bedre. (Camilla)

Har du en tålig bra selvfølelse og en sårbarhet som ikke er så altfor stor, så kan du også takle dårlige perioder (Anna)

Informantenes utsagn kan sees i tråd med Mruks (1995) definering av stamming, som tar for seg at selvfølelse bygger på kompetanse og verdighet. Det kan tenkes til at når den som stammer opplever økende taleflyt vil følelsen av å være kompetent stige, og samtidig vil personen erverve akselererende verdighetsfølelse.

En av informantene påpeker at teknikk kan være vanskelig å fokusere på når den voksne befinner seg i en god periode. Personen glemmer det tekniske i perioder med mye flyt, da det kan virke som at de føler at de ikke har behov for det. Noe som kan tenkes å være en naturlig reaksjon. Gode perioder vil kunne gjøre at livet oppleves lettere. En får bekreftelse på det positive, som er et tilskudd for god selvfølelse. Dette er sammenfallende med Törnbloms (2006) teori om motivasjon. Hun mener at når en person er tilfreds med seg selv vil det være motivasjonsskapende. Ved å utforske tankene i de gode periodene, vil en kunne differensiere hva som skiller de gode periodene fra perioder med mye stamming. Slik vil det være enklere å finne tilbake til hvem en er, hva en tenker, hvordan det føles å være i en god periode når en merker at en stammer mer. Det kan tolkes at det er viktig å være bevisst og bli kjent med egen stamming for å kunne påvirke selvfølelsen til det positive.

Informantenes syn på at gode perioder med taleflyt kan være positive tilskudd for den som stammer, blir overskygget av det faktum at stamming er en ustabil vanske, noe som også Guita (2006) påpeker.

Stamming går alltid i perioder. Det kan komme tilbake igjen, det kan være negativt for noen. De tenker "åja, nå er det flyt, men hvor lenge er det? Nå kommer jeg til å stamme igjen." Det kan være begge deler. (Dina)

Informantene gir uttrykk for at en god periode kan fort snu, og gjøre at den voksne opplever plutselige talebrudd, noe som kan føre til følelse av rådløshet. Den kontinuerlige endringen i taleflytvansken kan lede til brist i motivasjon da ustabiliteten skaper tanker som bærer preg av usikkerhet. I tråd med Törnbloms (2006) teori om motivasjon kan det sies at når personen får overvekt av antall negative erfaringer, vil det kunne hindre motivasjon for videre arbeid.

Når plutselige talebrudd oppstår gang på gang, mener en av informantene at effekten av de gode periodene vil avta. Og sett i lys av Mruks (1995) definering av selvfølelse kan det tenkes at selvfølelsen vil endres. Perioder med mye stamming kan påvirke kompetansen og verdighetsfølelsen slik at selvfølelsen synker.

Informantene mener at lav selvfølelse hos en som stammer kan føre til at behandlingen ikke når et optimalt mål. Om den voksne ikke har tro på fremgang, vil heller ikke resultatene vise til økning i taleflyten. Det kommer frem at for å arbeide med selvfølelsen må en opp på et høyere nivå. Det virker som at den voksne har vansker med å tro at han/hun er bra som person, mener en av informantene. Hun synes det er skremmende å se hvor mye arbeid og hvor lang tid det kan ta dersom en lav selvfølelse har fått grobunn. Det blir en viktig arbeidsoppgave for logopeden å gi konkret og realistisk ros slik at den voksne føler seg trygg og kan akseptere ros og våge å tro på det.

En av informantene mener at en måte å komme ut av en dårlig periode kan være å bevisstgjøre for den voksne om egen stamming og si til personen at han/hun er god på egen stamming. Personen vet hvilke teknikker som hjelper for han/henne, hvilke følelser som oppstår og hva som kan gjøres for å bedre situasjonen for seg selv. I tillegg mener informantene at det er viktig å opplyse at stammingen kun er en liten del av personen, og at den voksne har andre egenskaper og kunnskaper som er en styrke. Ved å skrive ned disse egenskapene får den voksne et visuelt bilde over egen person. Informantene tror at en slik prosess kan styrke den voksnes selvfølelse da personen får bekreftelser på seg selv. Å ha troen på at det skal fungere er det viktigste.

Stammingens ustabilitet vil skape både gode og dårlige perioder med påfølgende fordeler og ulemper (Smith, 1999). Det kan tenkes at en god periode oppleves som en frihet fra stammingen og kan gjøre at den som stammer glemmer litt de vanskelige og utfordrende situasjonene og følelsene som kan følge med. Mens dårlige perioder kan fremkalle kritisk tenking rundt egen stamming og person, som på sikt kan føre til lavere selvfølelse.

4.3 Arbeid med selvfølelsen

Dette avsnittet fokuserer på hvordan en logoped kan arbeide for å styrke selvfølelsen hos den voksne som stammer. Det kommer frem i undersøkelsen at det forventes at den voksne tar ansvar for egen utvikling, og at logopeden bidrar med informasjon, teknikker og rådgivning for å styrke selvfølelsen. Behandlingstilbudet preges av å være individuelt rettet, men dersom det er muligheter for å danne gruppebehandling, ser informantene at en slik type behandling har mange fordeler som ikke er å finne i individuell behandling. Samt at individuell behandling har fordeler som gruppebehandlingen ikke har. Arbeidet med selvfølelse kan innebære at en nærmer seg andre yrkes kompetanseområder. Til slutt presenteres informantens ønsker for et bedre tilbud i behandling.

4.3.1 Den voksnes ansvar

Det kommer frem i studien at informantenes oppfatning av den voksnes ansvar for å styrke selvfølelsen er først og fremst den voksnes alene, men at logopeden skal gi informasjon, støtte og utfordre den som stammer for å oppnå målet sitt. Forholdet mellom den som stammer og logopeden bygger på et samarbeid som på sikt skal resultere i at den voksne skal kunne håndtere stammingen alene. Hovedmålet for behandlingen er at den som stammer skal bli sin egen logoped, der personen skal kunne evaluere egne følelser i forhold til dagsform og at de skal arbeide med tekniske øvelser for å oppnå en løsere og lettere stamming. Dette sammenfaller med Guitars (2006) teori om at den voksne skal bli sin egen logoped. Ansvaret for å utføre oppgaver, møte til avtalte timer og utfordre seg selv blir lagt mer og mer på den voksne etter hvert som personen blir tryggere på at de klarer å håndtere egen stamming.

*En logoped kan bare fasilitere i informasjon, lette rent teknisk, være et medmenneske uten å gå ut over sitt mandat. Brukeren har ansvar for seg selv.
(Berit)*

Folk som stammer kan trenge litt hjelp på veien og gode råd, men de er helt klart ansvarlige å gi av seg selv slik at en logoped kan vite hva en trenger hjelp til (Anna).

Sitatene sier noe om at logopeden må gi informasjon om stammingen, vise eksempler på hvordan en kan få en lettere stamming og støtte den voksne i det arbeidet personen gjør.

Informantene anser det også som viktig at den voksne må føle at han/hun har læringsutbytte fra logopedtimene slik at personen kan utnytte kunnskapen i de situasjonene det behøves. Informantene uttrykker at deres ansvar ligger i å tilføre behandlingen et teknisk aspekt, gode råd og være et medmenneske for at den som stammer skal kunne bruke den nye kunnskapen også etter at behandlingen er avsluttet. Den voksne må være bevisst sine tanker, handlinger og mål for å nå målet om en lettere og løsere stamming. Det kan virke som at målet er å gjøre den voksne mer selvstendig slik at personen ikke skal behøve å gå til logoped resten av livet.

Shapiro (1999) nevner at den voksne kommer til logopeden fordi han/hun har et personlig problem. Det kan tolkes at den voksnes innsikt i hvordan stammingen begrenser og utfordrer dagliglivet er en indre motivasjon og ønske for å endre taleflytvansken, og det kan da tenkes at den voksne er engasjert i samarbeidet mellom seg og logopeden. Informantene gir uttrykk for at voksne oppsøker logoped av eget ønske, noe som kan bety at den gryende motivasjon for behandling er til stede hos den som stammer.

*Jeg liker å jobbe med over 18 år. De kommer av egen vinning. De har et problem, og de er villig til å gjøre de tiltakene det kreves. Så sånn sett er det mye mer motiverende for meg å jobbe med mennesker som har øvd til neste gang og funne ut at "det er ikke noe for meg, og det er ikke noe for meg".
(Camilla)*

Informantene sier at motivasjon er det grunnleggende, og at voksne har ansvar for å gi av seg selv slik at logopeden skal kunne gi et best mulig behandlingsopplegg tilpasset personen. Informantenes meninger kan sammenlignes med Guitars (2006) mål for behandling at den voksne skal bli sin egen logoped.

Det grunnleggende for en god behandling er at den voksne tar ansvar for egen utvikling. Den som stammer må selv ønske endring i talen, noe som betyr at motivasjon må være tilstede. Informantene mener at deres oppgave kan innskrenkes til å gi informasjon om stamming, vise teknikker og være et medmenneske i behandlingsprosessen.

4.3.2 Rådgivning

Rådgivning er en del av behandlingen av lav selvfølelse hos voksne som stammer for alle informantene, litt ulikt i hvilken grad det blir brukt. Tre av informantene ytrer særskilt at rådgivning er en viktig del av arbeidet med voksne som stammer, og de bruker rådgivning

som en viktig del av behandling under hele behandlingsprosessen. Rådgivning blir brukt som et hjelpemiddel for å fremme den voksnes prestasjoner for å nå ønsket resultat. Dette kan sees i tråd med Mannings (2001) utsagn om at rådgivning er en sentral del av behandlingen for å sette fokus på stammingens skjulte tilleggsvansker.

Det kommer frem i undersøkelsen at det er viktig å rådgi ut i fra hvem som sitter foran deg, de behovene personen har og hvilke mål som er satt for behandlingen. I følge Manning (2001) er enhver relasjon ulik, og logopeden må se an den som stammer for hvilke rådgivningsteknikker han/hun bør bruke. En av informantene konkretiserer dette og sier at en må veie sine ord.

Mange av de som stammer kan ta det du sier ille opp. "du kaller oss stammere", det kan være negativt. Noen brukte ordet bruker, det ble ille tatt opp "ja, du mener vi er brukere av systemet?". du må hele tiden tenke "dere som er menn som har alle har et litt problem med..." eller kanskje bare avklare "hva skal vi sette ord på og hvordan skal vi gjøre det". Jeg pleie å bruke navn, og si "din snakking er sånn" og få dem til å sette ord på hverandres snakking.. stamming. (Dina)

Noen kan føle seg støtt i måten en ordlegger seg, og andre ønsker at logopeden skal være direkte med dem, men kan bli opprørt fordi de opplever direkteheten som kritikk. Ut i fra dette kan det tenkes at det er viktig å bruke rådgivningsteknikker for å bli kjent med personen, for så å rådgi ut i fra den personligheten en vet den voksne har.

Som kjent består stamming av sekundærstamming, der det psykiske og emosjonelle kan være en stor del av den som stammer (Guitar, 2006). Dette kan gjøre at rådgivning er en viktig del av et behandlingstilbud. Det krever at logopeden må se stammingen i et helhetlig perspektiv og ta den voksnes vansker på alvor. I undersøkelsen kom det frem at informantene ga uttrykk for at de fleste voksne ønsker å kunne snakke helt flytende, men grunnet et vel etablert talemønster og utviklede emosjonelle reaksjoner mener Guitar (2006) at sjansen for fullstendig taleflyt er liten. Det kan tenkes at rådgivning kan være et hjelpemiddel for å få den voksne til å forstå at ønske om å være total stammefri kan være vanskelig å nå, uten at personen mister motivasjon og lyst til å fortsette i behandling.

Du må bruke alt av rådgivningsteori, og deg selv, ikke minst. (Anna)

Utsagnet kan tolkes slik at rådgivning bør være en integrert del av logopedens ferdigheter, og at rådgivningsteorien må ligge til grunn for at teknikker kan brukes som verktøy for å nå det

ønskede målet for behandlingen. I følge Manning (2001) er ferdigheter som å forstå, oppmuntre, støtte og veilede en nødvendighet for at logopeden skal kunne legge til rette for best mulig behandling. Anna uttrykker at det er stort behov for å bruke rådgivning i behandling for å kunne tilby et helhetlig behandlingstilbud, noe som kan sees i tråd med Mannings (2001) utsagn om at rådgivning er en sentral del av stammebehandlingen for voksne.

Hva informantene legger i rådgivningsbegrepet kan være forskjellig. En av informantene sier at hun bruker rådgivning først og fremst som et informasjonsrettet verktøy, der hun legger frem sitt behandlingstilbud og hvilke krav hun stiller for at voksne skal kunne benytte seg av det.

Jeg rådgir jo når jeg har de i møte første gangen i hvordan jeg ønsker vi skal jobbe, og hvis de sier at de ikke er åpen for kognitiv terapi, så rådgir jeg dem helt til, om det tar ti timer, så rådgir jeg de helt til de går med på det. For jeg har som ultimatum at da er det ikke vits i å komme til meg. (Camilla)

Hun utdyper at hun ikke kan tilby et godt behandlingstilbud dersom den stammende har en lav selvfølelse og ikke ønsker å gjøre noe med det. Videre gir hun uttrykk for at hun bruker rådgivning som bevisstgjøringsprosess i forhold til at hun vektlegger å arbeide med selvfølelse som et nødvendig utgangspunkt for å nå positive resultater. Rådgivning blir i liten grad brukt som et hjelpemiddel i behandling. Hun mener at det ikke har noe for seg å rådgi, og at hun i stedet vektlegger teknikk i form av å øve og trene. Som en motsetning mener Lassen (2004) at rådgivning blir sett på som en kompetanse for å legge til rette for mellommenneskelig kommunikasjon med rådgiveren, slik at radsøkeren kan få hjelp til å hjelpe seg selv. Det kan tenkes at informanten mener at behovet for rådgivning forsvinner når rammene for behandling er tydelig kartlagt og når den voksne vet hvilke forutsetninger logopeden setter for at den voksne skal få utbytte av behandlingstilbudet hennes.

Undersøkelsen viser at rådgivning er et verktøy de fleste av informantene bruker som et redskap for å fremme den voksnes prestasjoner for ønsker resultat. Det kan leses implisitt at tre av informantene mener at rådgivning tilfører et positivt aspekt i behandlingen da det setter fokus på stammings skjulte vansker. Den siste av informantene bruker ikke rådgivning i samme grad. Hun bruker det kun for å informere og forsøke å få den voksne til å forstå at behandlingstilbudet hennes bygger på selvfølelsesrelatert tilnærming.

4.3.3 Styrket selvfølelse

En felles oppfatning blant informantene er at selvfølelsen kan bli styrket gjennom positive opplevelser og erfaringer som kan gi følelse av mestring. Implisitt kan en lese at styrking av selvfølelsen er noe som først og fremst skjer som en endring i selvet. En positiv endring kan tenkes å styrke verdien og kompetansen, som Mruk (1995) tilfører selvfølelsesbegrepet. Ved å oppleve mestring økes verdighetsfølelsen, samt at kompetansen styrkes i form av bevissthet om reaksjoner og egen tale, og kanskje økt taleflyt.

Anna mener at aksept er et godt utgangspunkt for å styrke selvfølelsen.

Jeg tror dette med aksept er et godt sted å starte. Aksept av seg selv, aksept av andre og andres reaksjoner. Du er så mye mer enn bare stammingen (Anna)

Ut i fra sitatet kan en lese at å ville endre selvfølelsen er første skritt på veien mot et positivt resultat. Det kan foreliggende ytre motivasjoner, men det er den indre motivasjonen som må være tilstede for at endringer skal kunne være permanent. Ved å akseptere og inkludere stamming som en del av det en er god på, i stedet for å identifisere seg som en stammer, vil en lettere kunne øke selvfølelsen. Det kan sammenlignes med Guitars (2006) bevissthet om å bruke begrepet ”en som stammer” fremfor ”en stammer”. Stammingen er en del av den voksne, og kan kanskje oppfattes som en stor del av personen da kommunikasjon er den vanligste måten å ytre seg på, men stammingen er kun en liten del av personen. Informantens sitat kan videre tolkes til å bety at ved å akseptere seg selv vil den voksne fokusere på andre faktorer og egenskaper som deler av en personlighet. Camilla legger vekt på akkurat dette i sitt arbeid for å styrke selvfølelsen. Ved å fokusere på de sterke sidene hos den voksne vil det kunne føre til en bevissthet om at personen besitter egenskaper som har større verdi enn følelsen av tap av ytringsevne. I samarbeid med logopeden utforsker den voksne hva hans/hennes styrker er, og differensierer de følelsene ut i fra andre følelser; når bruker personen de sterke sidene, hvilke følelser skaper de for personen selv, og hva betyr de for andre. Informanten hjelper den voksne til å finne en historie til hver styrke som kan gjøre det lettere for den voksne å hente frem styrken når det behøves, og klargjøre hvilke utfordringer personen kan bruke sine styrker på for å snu situasjonen til det mer positive. Dette kan sees i tråd med Shapiros (1999) teori om at logopeden må tro på den som stammer, og den som stammer må på samme måte tro på logopeden. Et slikt gjensidig forhold kan tenkes å ha positive utgangspunkter for behandling. Camilla mener at dersom en kun fokuserer på det

positive hos den som stammer vil det kunne skape utgangspunkt for utvikling i positiv retning. Den voksne har behov for mestringsfølelse, og ved å forsterke de positive egenskapene hos personen vil et resultat være at økt mestring gir styrket selvfølelse.

Annas sitat om akseptering kan videre tolkes til at den voksne også må akseptere at andre er usikre fordi de kanskje ikke vet hvordan de skal reagere ved brudd i kommunikasjonsreglene. Turtaking, lange pauser og flakkende blikkontakt kan gjøre at lytteren blir usikker i hvordan en skal reagere. Den som stammer mister ofte blikkontakten ved blokkeringer, som kan føre til tap av kontroll over kroppsspråket, og muligheten til å observere den andres reaksjoner. En ser ikke at kommunikasjonspartneren kanskje smiler og er hyggelig. Guitar (2006) påpeker akkurat dette, og sier at den voksne ofte tolker signalene som lytteren sender til å være negative rettet mot seg selv, noe som nødvendigvis ikke behøver å ha rot i virkeligheten. Det kan føre til at den som stammer innehar et bilde av andre og seg selv som baseres på virkelighetsfjerne indre forestillinger og antagelser om at andre ser ned på den som stammer. Annas meninger om at aksept er en plass å starte for å kunne anerkjenne seg selv og andre, vil kunne ha betydning for den voksnes syn på seg selv i kommunikasjon. Dette kan sammenfalle med Gjøsund og Husebys (2004) utsagn om at en vil tolke seg selv ut i fra andres reaksjoner.

To av informantene mener at kjennskap til egen stamming kan føre til økt innsikt og forståelse av vansken. Informasjon om stamming og kjennskap til hvordan egen stamming utarter seg, møte med andre som stammer og erfaringer med positive og negative kommunikasjoner kan føre til økt kunnskap. Kunnskapen kan omhandle hvordan egen stamming opptrer i ulike arenaer, hvilke følelser som fremkalles og økt bevissthet om hvordan en ønsker at andre skal opptre i kommunikasjonen. Ved bevisst reflektering over egen dagsfølelse, mål for dagen og kjennskap til hvordan de kan oppnå lettere og løsere stamming, vil selvfølelsen styrkes, mener Dina. Hun generaliserer det og sier:

Å styrke selvfølelsen sin som en stammer gjennom å gjøre ting i forhold til selvtilliten (Dina)

Kunnskapen om stamming vil være på et bredt spekter, og den som stammer vil trolig føle seg sikrere på seg selv. Denne kunnskapen gjør at en kan kjenne igjen god stamming mot vond stamming. En kan lettere kontrollere stammingen ved at en vet hvilke teknikker som behøves i ulike bruddsituasjoner.

Den rent faglige kunnskapen er med på å styrke selvfølelsen (Berit)

Implisitt kan en lese at logopedens rolle er å heve kunnskapen om stamming. Lassen (2004) mener at en rådgiver må se muligheter for utvikling hos den voksne, og ha oversikt over teknikker, behandlingsformer og relaterte tilbud for at behandlingstilbudet skal kunne tilpasses på best mulig måte. Det kan tenkes at det krever at logopeden kan tilpasse behandlingen for hver enkelt, og at logopeden ser den voksne an for hva personen kan håndtere av kunnskap og utfordringer.

Informantene nevner ulike måter å styrke selvfølelsen på, men en felles oppfatning er at erfaringer med positive situasjoner er det viktigste. Sett i sammenheng med Mruks (1995) definisjon av selvfølelse, som fokuserer på at selvfølelse er et produkt av kompetanse og verdighet, kan det tenkes at overvekt av antall positive situasjoner vil kunne øke kompetansen og verdighetsfølelsen, og på sikt styrke selvfølelsen. Den som stammer må i tillegg erverve kunnskap om egen stamming, hvilke styrker personen kan bygge på og hvilke teknikker som hjelper best.

4.3.4 Gruppebehandling

I følge Gjøsund og Huseby (2004) vil et individ danne en forståelse av seg selv i interaksjonen. Personen vil tolke de signalene den andre gir og oppfatte seg i lys av den andres responser. Informantene mener at fordelen med gruppebehandling er at det råder en felles problemstilling, forståelse og erfaring. Den som stammer får treffe andre med samme problem, og utveksle erfaringer, historier og følelser. De ser at talevansker er noe de ikke er alene om og de slipper følelsen av å være annerledes. Fellesskapet gjør at de kan diskutere stammerelaterte problemer. I lys av Gjøsund og Husebys (2004) teori kan en si at gruppebehandling vil tilføre den voksne et bredere syn på seg selv ved hjelp av andres responser. Når flere har samme vanske kan det føre til at den voksne føler seg mer integrert, forstått og som en del av en samhørighet. Det kan tenkes at den som stammer får et mer akseptert forhold til seg selv, og at gruppebehandlingen gir personen et perspektiv på vansken med viten om at det er flere som også sliter med taleflyten.

Alle informantene mener at gruppebehandling kan være et bevisstgjørende møte, der den voksne får oppleve et fellesskap bestående av like reaksjoner som en selv.

*De er ikke alene om å ha vansken, som kan gjøre at de tenker at "jeg er ikke så spesiell". Problemet er ikke eksepsjonelt, at de hører om andre som har klart å gjøre forskjellige ting med det. De får historier, positive historier.
(Dina)*

Informantene sier at de som stammer kan sammenligne seg med andre, og på den måten utfordre seg selv ved at de ønsker å utføre samme oppgaver som andre. De mener at gruppen som fellesskap gir trygghet og rom for utfordrende oppgaver som kan løses sammen. Dette sammenfaller med en undersøkelse gjort av Stewart og Richardson (2004) som fant ut at fordelene med gruppebehandling er at deltakerne i gruppen kan føle seg mindre isolert da de får møte andre som stammer. De kan diskutere stammerelaterte problemer og utfordre hverandre. Informantene mener at det kan være svært motiverende og spennende å sammenligne seg med andre og utfordre hverandre ved eksempelvis å gjennomføre intervju, ringe bedrifter for å spørre om noe eller filme hverandre. I slike situasjoner blir den som stammer mer berørt på å håndtere utfordringer og får kjennskap til egne reaksjoner.

Generelt kan en si at det råder et positivt syn angående gruppebehandling. Fordelene er mange og utfallet er ofte positivt. På den andre siden påpekes det utfordringer med en slik type behandling. En av informantene mener det er viktig at logopeden må være bevisst hvilke formål som er satt for en slik behandlingstype, og at hun må være tilstede i etterkant for å sikre at deltakerne føler seg sett og hørt i gruppen. Det kan tenkes at gruppebehandling kan ha en negativ effekt ved at ett av medlemmene ikke greier å gjennomføre en oppgave, og at de emosjonelle reaksjonene blir forsterket ved at andre i gruppen klarer oppgaven. Dette står i kontrast med det Stewart og Richardson (2004) sier, da de mener at gruppebehandling har en langtidsvirkende positiv effekt for selvfølelsen. Det kan tenkes at de ved å møte andre og diskutere med noen som har samme vansker som en selv, vil oppheve for mulige negative opplevelser rettet mot mislykkede oppgaver.

Den største utfordringen for mange logopeder vil være muligheten for å danne gruppe, noe en av informantene beskriver gjennom egen arbeidssituasjon. Hun mener det krever tilpasninger i forhold til kjønn, alder og interesser. Hun nevner at gjennom mange år som logoped har denne sjansen forekommet en gang.

Når det i utgangspunktet er under 1 % av befolkningen som stammer (Guitar, 2006), vil det si at andel voksne med taleflytvansker er liten. Det kreves at det er flere som stammer som bor i samme område, noe som muligens lar seg best gjennomføre i større byer og på kompetansesentre hvor stammende voksne kan møtes. I arbeidssituasjoner der gruppebehandling vanskelig lar seg gjøre, kan en stille spørsmål om det hadde vært en løsning å vise eksempler på hvordan andres isfjell kan se ut. Ville det hatt lignende effekt som gruppebehandling, med tanke på at en ser at andre har det på samme måte som en selv? Den sosiale biten uteblir, men å se hvordan andre opplever stammingen kan kanskje gi en følelse av å være en del av et problem som andre også innehar.

Det råder et positivt syn på gruppebehandling. Fordelene er at den voksne får møte andre med samme problemer som en selv, de kan sammenligne seg med andre og oppleve en trygghet med å være flere. Ulempen er at det er vanskelig å få til da det er så få voksne som stammer.

4.3.5 Behov for psykolog som en del av behandlingen?

En logoped som er medlem i Norsk Logopedlag er pliktig å følge de yrkesetiske retningslinjene. En av paragrafene fokuserer på behovet for et tverrfaglig samarbeid og sier at en logoped bør benytte seg av denne muligheten for å kunne tilby en best mulig behandling for den som stammer (www.norsklogopedlag.no, hentet 24. april 2010). En implisitt holdning blant tre av informantene er at psykolog kan være en naturlig samarbeidspartner dersom emosjonelle reaksjoner og lav selvfølelse er så innarbeidet hos den som stammer, slik at logopeden ikke klarer å forbedre taleflytvansken. Informantene poengterer at det kan være behov for psykolog som en del av behandlingen, men de uttrykker klart at dette ikke gjelder for en hver pris. Den som stammer kommer til logopeden for sine talebrudd, ikke for sine psykiske vansker. Guitar (2006) påpeker at det psykiske ofte er en del av stammingen, noe informantene også gir uttrykk for, og nevner at så lenge det psykiske aspektet ikke går ut over livskvaliteten i alvorlig grad, vil det være innen logopedens arbeidsfelt. Det kan tolkes at det er en balansegang mellom å handle i ytterkanten av eget kompetanseområde og å ikke bevege seg til andres fagfelt.

Det er et grenseland hvor du må ta inn og tåle å ta inn nokså tøffe ting uten at du nødvendigvis trenger å rope etter en psykolog. (Anna)

Det kan tolkes ut i fra utsagnet at en logoped må kjenne til eget fagområde for å være bevisst hvilke vansker som kan følge med stamming, bruke rådgivning og vise medmenneskelighet for å kunne tilby god behandling for den som stammer. Om det derimot strekker seg ut over yrkets mandat må logopedene, i følge de yrkesetiske retningslinjene til Norsk Logopedlag, kontakte andre yrkesgrupper med en kompetanse på det aktuelle område. En av informantene mener at det er viktig å vite om støtteapparat som finnes, hvor en kan søke hjelp og rådføre seg. Ved å kontakte psykolog kan en få eksempler på hvordan en kan arbeide for å gjøre hverdagen lettere for den med lav selvfølelse, men viktigheten av å kjenne egne grenser for fagområdet må tas hensyn til for at det ikke skal bli sett på som uetisk yrkespraksis Dette er sammenfallende med Norsk Logopedlags yrkesetiske retningslinjer (www.norsklogopedlag.no, hentet 24. april 2010).

Selv om det kan være behov for psykolog som en del av behandlingen, er ikke nødvendigvis psykologen en naturlig samarbeidspartner i ulike arbeidssituasjoner.

Det kan være behov for psykolog som en del av behandling, men sånn som vi er organisert er det ikke en naturlig måte å jobbe på. (Berit)

Ulike arbeidsforhold kan gjøre at samarbeidet med en psykolog er vanskelig å få til. En person som er henvist til logoped er ikke nødvendigvis henvist til psykolog. Berit fremhever viktigheten av å bruke rådgivningskunnskapene sine for å bevisstgjøre for den stammende, at muligheten for et bedre behandlingstilbud fra andre yrkesgrupper kan være tilstede.

I følge Lassen (2004) er balansegang mellom det å dekke den voksnes behov for behandling og å dekke egne behov utfordrende, noe som kan gi seg uttrykk i at en ønsker å hjelpe brukeren så mye at en går ut over egne yrkesetiske regler. Den ene informanten mener at så lenge en føler seg kompetent til å arbeide med lav selvfølelse har en ikke behov for å kontakte psykolog.

Det er så mange bøker, teori og filmer om kognitiv terapi og stamming, det har jeg flere av, som er til terapeut. Som du bare ser hvordan du jobber med det, så kan du bruke akkurat det samme på alle klienter. (Camilla)

Ved å oppdatere seg innen kognitiv terapi kan en arbeide med det psykiske uten at en behøver å henvise dette videre. Dette kan sees på som en motvekt til de yrkesetiske retningslinjene til Norsk Logopedlag. Paragraf seks mener at en må vise varsomhet i sitt arbeid som logoped for å unngå uheldige virkninger for den som stammer, og ikke misbruke

den tilliten som blir gitt. Paragraf åtte sier at en bør samarbeide med andre fagpersoner, søke faglig bistand og eventuelt henvise klienten til andre spesialister dersom en ser at egen kompetanse ikke strekker til (www.norsklogopedlag.no, hentet 24. april 2010). Det kan diskuteres om dette er brudd på etiske retningslinjer i forhold til hvilke arbeidsoppgaver en logoped er ment å gjøre.

Det kan virke som at bruk av psykolog som en del av behandlingen er et veldiskutert tema blant informantene. Deres meninger er reflekterte og gjennomtenkte siden de bringer frem både fordeler og ulemper ved å benytte psykolog, og de plasserer egen kompetanse i forhold til psykologens. Den ene informanten skiller seg ut på dette punktet med sine meninger om at det ikke er behov for å samarbeide med psykolog, bare en føler seg kompetent nok til å arbeide med feltet.

4.3.6 Mangler i behandling

Informantene rapporterer om flere mangler i behandlingen. Det er et stort behov for flere logopeder. Mange av brukerne har ikke logoped der de bor, derfor må de søke til Bredtvet kompetansesenter for å få hjelp. Når brukerne har hatt et opphold ved senteret, blir de sendt tilbake til en hverdag uten logoped og oppfølging. Om dette er forsvarlig er en diskusjon som bør tas. I tillegg ønsker to av informantene et utbedret og oppdatert fagverk, et bedre evalueringsskjema og arbeidsmateriell. Det konkretiseres at etterutdanning og nettverk for logopeder kunne gitt større trygghet, slik at de kunne søkt råd i et felles forum om de følte behov for det. Det uttrykkes også et behov fra en av informantene at det er for få som arbeider mer direkte med det psykiske aspektet. Hun mener at det må rettes mer fokus på selvfølelse i utdannelsen slik at fremtidige logopeder føler seg trygge på feltet og kan arbeide med en større innsikt i helheten av stammingen. Samtidig må blikket rettes mot utlandet der utviklingen av behandling er kommet lenger enn i Norge.

Berit oppsummerer det enkelt:

Vis meg det som er perfekt. Da hadde vi hatt løsningen på alt. (Berit)

Det er enda en lang vei å gå for at behandlingen kan være et fullkomment tilbud. Det vil kanskje aldri kunne bli optimalt da stamming er i kontinuerlig endring og opptrer ulikt fra

person til person. Men det kan tenkes at en rekke endringer, som for eksempel å heve kunnskapen i samfunnet og skape trygghet hos logopeder ved å tilby etterutdanning og nettverk, kunne gjort det enklere for den som stammer å leve med taleflytvansken sin.

5. Avslutning

Målet med undersøkelsen har vært å studere hvilke utfordringer en logoped møter i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer. Forskningsspørsmålene har satt lys på problemstillingen fra ulike vinkler, og har gitt en bred forståelsesramme som et grunnlag for å besvare det problemstillingen setter fokus på.

Et av hovedfunnene er at lav selvfølelse ikke er utbredt blant voksne som stammer.

Informantene gir uttrykk for at det er et fåtall av dem de har møtt som opplever stammingen som hinder for ønsket deltakelse i samfunnet. Dette står i kontrast til de undersøkelsene som har funnet ut at mange som stammer har lav selvfølelse. Informantene mener at mange klarer seg bra til tross for kommunikasjonsvansken. Noe som sammenfaller med hvorfor det generelle målet for behandlingen er at de voksne ønsker å arbeide med taleflyten fremfor et psykisk aspekt som innebærer fokus på sekundæradferd og lav selvfølelse. Informantene bruker beslektede begreper når de blir spurt hva de legger i selvfølelse. Det kan tenkes at selvfølelse ikke er et ensbetydende begrep som kan knyttes direkte til stamming, og at det ikke er sikkert at selvfølelse er det begrepet som dekker stammingens tilleggsvansker til enhver tid. Stammingens kontinuerlige endring kan gjøre at begreper som selvtillit, selvbylde og selvoppfattelse kan være relevant for å beskrive hvordan den som stammer oppfatter selvet i en her og nå situasjon.

Informantene mener at det finnes variasjoner innen selvfølelsen hos de som stammer, slik det finnes variasjoner blant den øvrige befolkningen. Det påpekes at noen voksne anser de emosjonelle og psykiske vanskene for å ha en stor påvirkning i livet deres, og at deres frykt for å miste kontrollen gjør at de ikke stoler på taleflyten. Noen føler at de som person ikke får uttrykt seg slik de ønsker, og at det går på bekostning av deltakelse i kommunikasjon. Dette underbygger det andre store hovedfunnet i undersøkelsen. Det kan virke som at talerelaterte situasjoner er de situasjonene som utfordrer selvfølelsen i størst grad. Dette er situasjoner som finner sted i hverdagslige samtaler, opprettholdelse av vennskap, muntlige krav i arbeidssammenheng og generelle dialoger som foregår. Nye relasjoner kan være en utfordring da de er arenaer for å måtte stå frem som en som stammer. Stamming kan påvirke det sosiale i så stor grad at den som stammer opplever det som fryktinngytende å blant annet stille opp på jobb, ha foredrag eller være student der det settes krav å være muntlig aktiv.

Informantene legger frem at de under tjue ofte eliminerer utdanninger som har høye krav til kommunikasjon, og voksne som eksempelvis får pålegg fra sjefen om å oppsøke logoped. Den voksne møter mange krav til det å være voksen, og det kan virke som at situasjonene som kan relateres til å ha stor betydning, som eksempelvis utdanning, arbeid og vedlikeholdelse av relasjoner kan være en hemmer for selvfølelsen. For de som opplever at disse situasjonene tar overhånd i livet deres, blir selvfølelsen påvirket av negative opplevelser. Den voksne kan møte krav om å snakke flytende, som virker uoverkommelige og som igjen kan føre til at personen gruer seg for å snakke. Talen er ofte ustabil og kan ende i brudd, noe som kan være angstfremkallende. Informantene mener at emosjonelle reaksjoner kan være en utfordring som kan føre til lavere selvfølelse. Det er derfor viktig å arbeide med de psykiske faktorene slik at behandlingen skal kunne ha en vedvarende effekt

Et tredje funn er at informantene gir uttrykk for at motivasjon må være den grunnleggende faktoren for at behandlingen skal ha positiv effekt. Ytre faktorer, eksempelvis krav om kommunikasjon i utdanning og jobb, kan være påvirkende faktorer for å søke hjelp hos logoped. Den voksne ønsker å utføre en arbeidsoppgave på best mulig måte, og ser at egne kommunikasjonsferdigheter ikke når de krav som stilles. Det i seg selv vil kunne være en motivasjon for å gjøre noe med talen. En utfordring som melder seg er selvfølelsens påvirkning på personen. Gode perioder med økt taleflyt skaper motivasjon og engasjement, og den voksne er enklere å arbeide med da de er preget av positiv utvikling. Personen får bekreftelse på det positive, som er et tilskudd for god selvfølelse. Informantene gir uttrykk for at gode perioder fort kan snu, og gjøre at den som stammer plutselig opplever tap av kontroll, som kan føre til følelse av rådløshet. Stammerens kontinuerlige endring kan lede til brist i motivasjon da ustabiliteten skaper tanker som bærer preg av usikkerhet. Når plutselige talebrudd oppstår gang på gang, mener en av informantene at effekten av de gode periodene vil avta. Informantene mener at lav selvfølelse hos en som stammer kan føre til at behandlingen ikke når et optimalt mål. Om den voksne tror at fremgang er uopnåelig, vil heller ikke resultatene vise til økt flyt i talen. Dårlige perioder kan fremkalle kritisk tenking rundt egen stammer og egen person, som på sikt kan føre til lavere selvfølelse. Informantene gir uttrykk for at rådgivning og bevisstgjøring av stammer er teknikker for å fremme gode perioder.

Studien viser at utgangspunkt for behandling er at den voksnes ansvar for å styrke selvfølelsen er først og fremst personens eget. Logopedens oppgave er å gi informasjon,

støtte og utfordre den som stammer for å oppnå målet sitt. Det kan tolkes som at logopeden ikke kan tilby en optimal behandling dersom den voksnes motivasjon for endring er lav. Å gå til logoped krever et gjensidig samarbeid der begge parter bidrar for å oppnå et positivt resultat. Den voksne har ansvar for å gi av seg selv slik at logopeden skal kunne gi et best mulig behandlingsopplegg tilpasset personen.

Det siste hovedfunnet er at det er fortsatt lang vei igjen før stamming blir en akseptert og anerkjent vanske. Første steg på veien kan tenkes å endre holdningene og stereotypiene som regjerer i samfunnet som for eksempel at de som stammer er mer nervøs, sjenert og anspent enn andre. Ved å informere om stammingen for å øke kunnskapen i befolkningen kan det tenkes at den som stammer opplever å møte et mer positivt syn på egen vanske, noe som kan føre til at personen føler seg akseptert, og på sikt kan tenkes å styrke selvfølelsen.

Informantene mener at signifikante andre i kommunikasjon bør få informasjon om hvordan de forholde seg til en som stammer på den mest optimale måten, slik at responser og reaksjoner, som avslutning av setninger og utålmodighet, kan opphøre. Det kommer frem at logopeder har et viktig arbeid med å øke kunnskapen i samfunnet, slik at stereotyper endres til det positive og samfunnet endrer synet på stamming som kommunikasjonsvanske.

Ansvar legges både på logopeder, de som stammer og signifikante andres evne til å ta i mot denne kunnskapen og endre sine holdninger.

En logoped møter på mange utfordringer i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer. Ytre påvirkninger i form av stereotyper og situasjoner som krever muntlig deltakelse, og indre påvirkninger som kan være emosjonelle reaksjoner, og hvordan den som stammer oppfatter andres syn på stammingen. Et egnet utgangspunkt for behandlingen er at den voksne kjenner seg motivert til å gjennomføre behandlingen.

Det kan tenkes at et samarbeid mellom logopeden, den voksne og samfunnet kan legge til rette for at ytre faktorer ikke behøver å oppleves som hindringer for den som stammer, og at selvfølelsen vil øke.

Kildeliste

- Alm, P., A. (2004). Stuttering, emotions, and heart rate during anticipatory anxiety: a critical review, *Journal of Fluency Disorders* (29), 123-133.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I Haavind, H. (Red) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning.* (s. 287-320). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk.* Oslo: Det Norske Samlaget.
- Berg, B., L. (1995). *Qualitative research methods for the social sciences.* 3rd edition. Unites States of America, Allyn & Bacon.
- Boolsen, M., W. (2006). *Kvalitative analyser. At finde årsager og sammenhænge.* København: Hans Reitzels Forlag.
- Blood, G., W., Blood, I., M., Tellis, G., M. & Gabel, R., M. (2003). A preliminary study of self-esteem, stigma, and disclosure in adolescents who stutter. *Journal of Fluency Disorders* (28) 143-159.
- Campbell, J., D., & Lavalley, L., F. (1993). Who am I? The role of self-concept confusion in understanding the behavior of people with low self-esteem. I Baumeister, R., F. (Red.), *Self-esteem. The puzzle of self-regard.* (s. 3-21). Ohio: Plenum press.
- Conture, E., G. (1990). *Stuttering.* United States of America: A Simon & Schuster Company.
- Conture, E., G (1999). The best day to rethinking our research agenda is between yesterday and tomorrow. I E. Charles Healey & Nan Bernstein Ratner (Eds), *Stuttering research and practice. Bridging the gap.* (s. 13 – 27). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Craig, A. (2003). Clinical psychology and neurological disability: Psychological therapies for stuttering. *Clinical Psychologist* (7), 93-103.

- Craig, A., Blumgart, E. & Tran, Y. (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *Journal of Fluency* (34), 61-71.
- Crichton-Smith, I. (2002). Communicating in the real world: accounts from people who stutter. *Journal of Fluency Disorders* (27), 333-352.
- Corcan, J., A. & Stewart, M. (1998). Stories of stuttering: a qualitative analysis of interview narratives. *Journal of Fluency Disorders* (23), 247-264.
- Dalen, M. (2008). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Danielsen, D., E. & Gabel, R., M. (2004). The impact of stuttering on identity construction. *Top Lang Disorders* vol 24, (3), 200-215.
- Fennell, M., J., V. (2007). *Handbook of Homework Assignments in Psychotherapy Research, Practice, and Prevention*. United States: Springer.
- Gabel, R., M., Blood, G., W., Tellis, G., M. & Althouse, M., T. (2004). Measuring role entrapment of people who stutter. *Journal of Fluency Disorders* (29) 27-49.
- Gjøvsund, P., & Huseby, R. (2004). *To eller flere...* Notodden: Damm & Søn.
- Gregory, H. (2003). *Stuttering therapy. Rationale and procedures*. United States of America: Pearsons Education, Inc.
- Guitar, B. (2006). *Stuttering*. United States of America: Lippincott Williams & Wilkins.
- Furnham, A. & Davis, S. (2004). Involvement of social factors in stuttering: A review and assessment of current methodology. *Stammering Res.* (2), 112-122.
- Harter, S. (1999). *The construction of the self. A developmental perspective*. New York: The Guilford Press.
- Hayhow, R., Cray, A. M., Enderby, P. (2002). Stammering and therapy views of people who stammer. *Journal of Fluency Disorders* (27), 1-17.

- Holter, H. (2007). Fra kvalitativ metode til kvalitativ samfunnsforskning. I H. Holter & R. Kalleberg (Red.), *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. (s. 9-25). Oslo: Universitetsforlaget.
- Iverach, L., Jones, M., O'Brian, S., Block, S., Lincoln, M., Harrison, E., Hewat, S., Cream, A., Menzies, R., G., Packmann, A. & Onslow, M. (2009). The relationship between mental health disorders and treatment outcomes among adults who stutter. *Journal of Fluency* (34), 29-43.
- Klompas, M. & Ross, E., (2004) Life experiences of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency* (29), 275-305.
- Kraaimaat, F., W., Vanryckeghem, M. & Van Dam-Baggen, R. (2002). Stuttering and social anxiety, *Journal of Fluency Disorders* (27), 319-331.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviewing. Learning the craft of qualitative research interviewing*. United States of America: SAGE Publications, Inc.
- Lassen, L., M. (2004). *Rådgivning. Kunsten å hjelpe*. Oslo: Universitetsforlaget.
- MacKinnon, S., P., Hall, S. & MacIntyre, P., D. (2007). Origins of the stuttering stereotype: Stereotype formation through anchoring – adjustment. *Journal of Fluency Disorders* (32), 297-309.
- Manning, W., H. (1999). Progress under the surface and over time. I E. Charles Healey & Nan Bernstein Ratner (Eds.), *Stuttering research and practice. Bridging the gap*. (s.123-131). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Manning, W., H. (2001). *Clinical decision making in fluency disorders*. Canada: Singular.
- Mruk, C. (1995). *Self – esteem. Research, theory and practice*. New York: Springer Publishing Company.
- Murphy, B. (1999). A preliminary look at shame, guilt, and stuttering. I E. Charles Healey & Nan Bernstein Ratner. *Stuttering research and practice. Bridging the gap*. (s. 131-145). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Mørk, M. & Wolff, B. (1994). *Når ordene sitter fast... Samspillet mellom førskolebarn som stammer og deres foreldre*. Hovedfagoppgave i spesialpedagogikk: Universitetet i Oslo.

NESH: *Den nasjonale forskningsetiske komitè for samfunnsvitenskap og humaniora*, 2006.

<http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> , hentet 30. mars 2010.

Norsk Logopedlag. www.norsklogopedlag.no, hentet 24. april 2010.

Norske navn. <http://www.norskenavn.no/jentenavn.php>, hentet 19. april 2010

Personopplysningsloven: *Lov om behandling av personopplysninger*, 2000.

<http://www.lovdatabasen.no/all/tl-20000414-031-006.html#31>, hentet 1. mai 2010

Postholm, M., B. (2005). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Postholm, M., B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. (2. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Shapiro, D., A. (1999). *Stuttering intervention – a collaborative journey to fluency freedom*. Texas: PRO – ED, Inc.

Skaalvik, E. & M., Skaalvik, S. (2005). *Skolen som læringsarena – selvoppfatning, motivasjon og læring*, Oslo: Universitetsforlaget.

Smith, A. (1999). *Stuttering: A unified approach to a multifactoral dynamic disorder*. I E. Charles Healey & Nan Bernstein Ratner. *Stuttering research and practice. Bridging the gap*. (s. 27-45). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

SPED 4200. <http://www.uio.no/studier/emner/uv/isp/SPED4200/v10/>, hentet 29. mai 2010.

Spencer, E., Packman, A., Onslow, M. & Ferguson, A. (2009). The effect of stuttering on communication: A preliminary investigation. *Clinical Linguistics & Phonetics* (7), 473-488.

Starkweather, C., W. & Givens-Ackermann, J. (1997). *Stuttering. Pro-ed studies in communicative disorders*. Texas: PRO-ED, Inc.

- Stein, M., B., Biard, A. & Walker, J., R. (1996). Social phobia in adults with stuttering. *The American Journal of Psychiatry* (153), 278-280.
- Stewart, T., Richardson, G. (2004). A qualitative study of therapeutic effect from a user's perspective. *Journal of Fluency Disorders* (29), 95-108.
- Törnblom, M. (2009) *Selvfølelse nå! Din personlige coach viser deg hvordan*. Stockholm: Pantagruel forlag.
- Venkatagiri, H.S. (2009). What do people who stutter want - fluency or freedom? *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* (52), 500-515.
- Vinacour, R., E & Levin, I. (2004). The relationship between anxiety and stuttering: a multidimensional approach. *Journal of Fluency Disorders* (29), 135-148.
- Weston, M, C. (2007). *At kende sig selv – om identitet, selvfølelse og selvbilleder*. København: Akademisk forlag.
- WHO: *World Health Organization*, 2007.
<http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/>, hentet 30. april 2010.
- Yovetich, W., S., Leschied, A., W. & Flicht, J. (2000). Self-esteem og school-age children who stutter. *Journal of Fluency Disorders* (25), 143-153.

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Monica Dalen
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 05.01.2010

Vår ref:23305 / 2 / KH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 17.12.2009. Meldingen gjelder prosjektet:

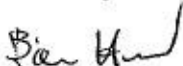
23305	<i>Stamming og selvfølelse</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Monica Dalen</i>
Student	<i>Carina Renate Høgli Olufsen</i>

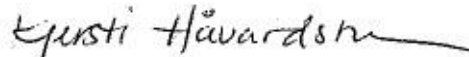
Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Kjersti Håvardstun

Kontaktperson:Kjersti Håvardstun tlf: 55 58 29 53

Vedlegg: Prosjektvurdering

✓ Kopi: Carina Renate Høgli Olufsen, Sofienberggata 49, 0558 OSLO

Ombudet kan ikke se at det foretas behandling av personopplysninger med elektroniske hjelpemidler eller at det opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten.

Det legges til grunn at opptak ikke behandles på pc samt at opplysninger anonymiseres ved transkribering ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger fremgår. Det vil ikke finnes en koblingsnøkkel/navneliste som kobler transkripsjoner til informant.

Lydopptak og e-post slettes innen prosjektslutt 01.06.10.

Vedlegg 2

Forespørsel om å være informant i forbindelse med masteroppgave

Som avtalt, via mail, sender jeg deg et informasjonsbrev om deltakelse i min masteroppgave.

Mitt navn er Carina Renate Høgli Olufsen og jeg studerer logopedi ved Universitet i Oslo, Institutt for spesialpedagogikk. Våren 2010 skal jeg skrive masteroppgave og jeg har valgt å fordype meg i stammefeltet. I oppgaven fokuserer jeg på logopeders erfaring med voksne som stammer og utfordringer de møter på i sitt arbeid med lav selvfølelse hos denne brukergruppen. Formålet med undersøkelsen er å finne mer ut om utfordringer logopeder kan møte på i sitt arbeid med lav selvfølelse hos voksne som stammer, slik at jeg som fremtidig logoped kan benytte meg av disse erfaringene og prøve å legge til rette for en best mulig behandling for mine brukere.

For å undersøke dette temaet ønsker jeg å snakke med deg om dine erfaringer og hvilke utfordringer du møter på i ditt arbeid med voksne som stammer. Jeg skal benytte meg av intervju som metode, og tenker å ta opp samtalen på lydbånd. Dette gjør jeg for å sikre at dine uttalelser er så rett som mulig. Jeg vil også ta notater underveis. Lydbåndet vil bli slettet og tilintetgjort ved prosjektets slutt 01.06.2010. Intervjuet vil bli gjennomført i februar måned og tar ca. en time. Vi avtaler sted og tidspunkt for intervjuet etter hvert. På forhånd vil du få tilsendt intervjuguiden.

Det er frivillig å være med og du har hele tiden muligheten for å trekke deg uten å begrunne valget ditt. Dine opplysninger vil da ikke bli brukt i oppgaven. Du blir anonymisert med fiktive navn slik at det ikke er mulig å spore svarene dine tilbake til deg. Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) og er godkjent fra dem.

Dersom du har lyst å være med på denne undersøkelsen kan du svare på mail eller telefon (*Mail: colufsen@hotmail.com, telefon: 975 63 955*).

Med vennlig hilsen

Carina Renate Høgli Olufsen

Vedlegg 3

Intervjuguide

Bakgrunnsinformasjon	- Hvor lenge har du arbeidet som logoped? - Har du arbeidet med stamming kontinuerlig? - Hvilken brukergruppe har du arbeidet mest med? - Hvilken brukergruppe foretrekker du å arbeide med? - Hvordan holder du deg faglig oppdatert? - Kan du definere stamming? - Hva er det overordnede målet for behandlingen? - Hvilke mål har den voksne? - Hva gjør du dersom du og den voksne har forskjellig mål for behandlingen? - Hva legger du i begrepet selvfølelse – med tanke på arbeidet med voksne som stammer? - Hvordan vil du beskrive ditt inntrykk av selvfølelsen til voksne som stammer sammenlignet med øvrig befolkning?
I hvilken grad er det vanlig at logopeder som arbeider med voksne som stammer fokuserer på å styrke selvfølelse som en del av stammebehandlingen?	- Hvilke områder innen stammingsens aspekt ønsker den voksne å vektlegge i behandling? - I hvilken grad blir det psykisk aspektet ved stammingen vektlagt i behandling? - Gir voksne som stammer inntrykk av at de er opptatt av selvfølelsen? - Er lav selvfølelse et nødvendig mellomledd å arbeide med for å nå ønsket mål i stammebehandlingen?
Hva mener logopeden kan være årsaken til at mange voksne som stammer har lav selvfølelse?	- Er lav selvfølelse utbredt blant voksne som stammer? - Hvordan kan selvfølelsen bli påvirket av tidligere behandlingserfaringer? - Hvordan er holdningen i samfunnet mot de som stammer? - Hva mener dine brukere kan ha påvirket selvfølelsen?

	- Skole, mobbing, reaksjoner fra andre, utdanning, jobb? - Hvilke opplevelser tror du utfordrer selvfølelsen? - Hvordan kan lav selvfølelse påvirke behandlingen? - Er det forhold mellom flytende tale og styrket selvfølelse? - Hvilke innvirkninger har gode perioder med taleflyt på selvfølelsen? Hva med dårlige perioder?
Hvordan arbeider logopeden for å styrke selvfølelse hos voksne som stammer?	- Hva mener du kan være med på å styrke selvfølelsen hos voksne som stammer? - Hvilket ansvar har den voksne for å styrke egen selvfølelse? Hvordan støtter du personen i dette? - Hvordan kan du måle økt selvfølelse? - Hvordan tilpasser du arbeidet med selvfølelse for hver enkelt? - Gruppebehandling eller individbehandling med tanke på arbeid med lav selvfølelse? Fordeler og ulemper? - Hvilke faktorer ligger til grunn for at den voksne klarer å overføre behandlingen til dagliglivet? - Hvilken plass har rådgivning i stammebehandling med personer med lav selvfølelse? - Er det behov for samarbeid med psykolog som en del av behandling? Hvorfor/ hvorfor ikke? - Hvordan møter du utfordringen med å være logoped, og å ikke innta rollen som terapeut? - Opplever du at den voksne kan få et avhengighetsforhold til deg? Hvordan møter du denne utfordringen? - Er det noe du ser er mangelfullt i behandlingen?

Avslutningsvis

- Er det noe du har lyst å fortelle eller ta opp som du kan være viktig innen dette område?